

Unga med skyddade personuppgifter

Unga med skyddade
personuppgifter

Om du har fler frågor om unga med skyddade personuppgifter är du välkommen att kontakta Skolverket. I vissa fall kan vi hänvisa till andra myndigheter som arbetar med de här frågorna. Skolverket har telefon 08-527 332 00.

Beställningsuppgifter:

Fritzes kundservice

106 47 Stockholm

Telefon: 08-690 95 76

Telefax: 08-690 95 50

E-postadress: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 11:1218

ISBN: 978-91-86529-34-5

Omslagsfoto: Plattform/Helt Enkelt, Johnér

Foto inlaga: s 7 Elliot Elliot/Johnér, s 13 Lena Granefelt/Johnér,
s 21 Urban Hedlund/Etsa, s 29 Jeppe Wikström/Johnér,
s 39 Ulf Huett Nilsson/Johnér

Grafisk produktion: AB Typoform

Tryck: DanagårdsLitho 2011

Förord

Skyddade personuppgifter får man om det finns risk för att man ska utsättas för hot eller våld. Det finns cirka 4 800 barn och ungdomar, upp till 19 år, med skyddade personuppgifter.

Vi vill ge praktiska råd till dig som arbetar med barn och ungdomar som har skyddade personuppgifter. Råden handlar bland annat om hur viktigt det är med fungerande rutiner för hur personalen ska hantera skyddade personuppgifter. Vi ger även förslag på hur man kan använda en handlingsplan för att arbeta systematiskt med de svårigheter verksamheten kan ställas inför. Det här materialet tar även upp frågor som rör huvudmannen och som exempelvis handlar om vad man ska tänka på när man utformar sitt it-stöd.

Barn och ungdomar med skyddade personuppgifter har samma rätt som andra unga till en utbildning av god kvalitet. Men personalen måste också skydda dem, ge dem stöd och i nära samarbete med deras vårdnadshavare ge dem möjligheter att utvecklas. En lärare som har arbetat med elever med skyddade personuppgifter uttrycker det så här:

– Man måste bygga en förtroendefull relation till barnen och till deras föräldrar för att på bästa sätt lösa de problem som uppstår. Det gör att man kommer de här barnen nära och att de stannar länge i minnet.

Det här är resultatet av regeringens uppdrag till Skolverket att utforma ett stödmaterial om barn och ungdomar med skyddade personuppgifter. För att få information om hur det är att leva med skyddade personuppgifter och de svårigheter som kan uppstå när en verksamhet tar emot barn och ungdomar med skyddade personuppgifter har vi intervjuat personal som arbetar i verksamheterna, på skyddade boenden, sakkunniga på andra myndigheter och organisationer samt personer som själva har skyddade personuppgifter. Skolverket har även samrått med SKL i framtagandet av stödmaterial.

Socionomen och författaren Cecilia Modig har bidragit med texter till materialet. Vi är mycket tacksamma för de kloka synpunkter vi fått från sakkunnig Lena Persson, huvudmän, rektorer och annan personal som har arbetat med barn och ungdomar med skyddade personuppgifter. Tack till Emma som delat med sig av sin berättelse.

Helén Ängmo
Tf generaldirektör

Elin Brunell
Jurist

Innehåll

1. INLEDNING	5
2. LEVA MED SKYDDADE PERSONUPPGIFTER	6
Ung och hotad	6
Förälder med skyddade personuppgifter	8
Ett liv som alla andra	10
3. PRAKTISKA RÅD TILL PERSONALEN	12
Känna sig trygg och leva normalt	12
Planera och förbered	15
Första samtalet	16
Regelbunden kontakt	20
Underlätta samverkan	22
Internet och it-system	23
Namn på listor och arbeten	24
Betyg, åtgärdsprogram med mera	25
Sjukanmälan och frånvarorapportering	27
Utflykter och raster	27
Resor till och från skolan	28
Fotografering	30
Beredskap för akuta situationer	32
4. PRAKTISKA RÅD TILL HUVUDMANNEN	34
God förberedelse ger säker hantering	34
Samverkan underlättar	37
Se till att de unga får sin rätt till utbildning	40
Information mellan kommuner	42
5. VAD ÄR SKYDDADE PERSONUPPGIFTER?	43
Sekretessmarkering	43
Kvarskrivning	44
Fingerade personuppgifter	45
6. SEKRETESS OCH TYSTNADSPLIKT	46
Sekretess och tystnadsplikt i olika skolformer	46
Vårdnadshavare och förälder med umgängesrätt	47
Om någon begär ut uppgifter	48
Fristående verksamheter	49
BILAGA 1. FÖRSLAG PÅ HANDLINGSPLAN	50
BILAGA 2. AKTUELLA BESTÄMMELSER	54
REFERENSER	60

1. Inledning

Vi riktar oss till dig som träffar barn och ungdomar med skyddade personuppgifter i ditt arbete i förskolan, skolan eller fritidshemmet. Vi vänder oss också till dig som är huvudman eller på andra sätt arbetar strategiskt med frågor som rör de här barnen och ungdomarna.

Det här stödmaterialet utgår från de situationer som vi har identifierat som svårhanterliga i verksamheterna. Utgångspunkten för materialet är att det inte finns några universallösningar som fungerar för alla barn och ungdomar. Man måste alltid anpassa lösningarna efter hotbilden, den ungas situation, ålder och behov av självständighet och andra omständigheter.

Materialet består av tre delar. Inledningsvis får du läsa om hur det kan vara att leva med skyddade personuppgifter. Här berättar Emma, 16 år, som har skyddade personuppgifter, om de svårigheter och den rädsla och frustration som hon upplever i vardagen.

Ett avsnitt vänder sig till personalen i verksamheterna med råd om hur man kan hantera de praktiska svårigheter som kan uppstå när man arbetar med unga med skyddade personuppgifter.

I de avslutande avsnitten får huvudmän råd om vad de bör tänka på för att förbereda så att verksamheten kan ta emot barn och ungdomar med skyddade personuppgifter. Här kan man även läsa mer om vad skyddade personuppgifter betyder och om den sekretess och tystnadsplikt som ska bidra till att skydda de unga.

Det här stödmaterialet handlar om barn och ungdomar med skyddade personuppgifter. I huvudsak använder vi begreppet ”unga” istället för att skriva ”barn och ungdomar”. Ibland använder vi dock begreppen ”barn” eller ”elever”.

Materialet riktar sig till förskolan, förskoleklassen, de obligatoriska skolformerna, fritidshemmet, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Vi använder oftast begreppet ”verksamheterna” som samlingsbegrepp. Många av råden i materialet kan även användas i vuxenutbildningen eller andra utbildningsformer.

Begreppet ”personalen” omfattar rektorn och förskolechefen, lärare, förskollärare, fritidspedagoger eller annan personal som kommer i kontakt med barn och ungdomar med skyddade personuppgifter.

2. Leva med skyddade personuppgifter

Unga med skyddade personuppgifter påverkas på olika sätt beroende på vad som är anledningen till att de har skyddade personuppgifter och hur långvarigt skyddet har varit.

Några kan ha levt länge i en kaotisk och våldsam miljö där flykten och de skyddade personuppgifterna bara är en fortsättning på en redan otrygg och osäker uppväxt. Andra kan ha haft en god och trygg situation som plötsligt och oväntat förändrats och lett till uppbrott och flykt. För alla unga som lever med skyddade personuppgifter är livssituationen komplicerad, krävande och begränsande. Hur svår den är beror både på hur allvarligt hotet mot familjen är och på vilket stöd de kan få i sin närmiljö.

Ung och hotad

Många unga med skyddade personuppgifter har bevittnat våld i sina familjer och själva varit utsatta för våld. Att bevittna våld mot en närstående kan leda till att den unga berövas sin grundläggande trygghet i livet. Unga med sådana erfarenheter kan känna skuld och skam över att inte ha kunnat skydda sin förälder och kan vara oroliga för vad som kan hända medan de är i förskolan eller i skolan.¹

HOT FRÅN NÄRSTÅENDE ELLER FRÄMLINGAR

Den som hotar kan vara en närstående – oftast en pappa eller styvpappa, men det kan också vara en mamma. Det kan vara en enda person men också en släkt eller en grupp mer eller mindre okända personer.

Hotet kan också komma från någon som den unga inte har någon egen relation till. En förälder kan ha fått skyddade personuppgifter som vittne i en rättegång eller på grund av hot som hon eller han utsätts för på grund av sin yrkesutövning.

Den förälder som lever gömd med sitt barn kan ha försökt att hålla barnet utanför för att skydda det. Den unga vet kanske inte ens varför hon eller han måste leva med skyddade personuppgifter och kan då ha egna fantasier och föreställningar om det.

1. Läs mer om konsekvenserna för barn som bevittnar våld i *Barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter*, Hindberg m.fl., Allmänna Barnhuset, 2009.

STÄNDIGT OTRYGG

Många unga med skyddade personuppgifter är rädda för att identiteten ska röjas och hotet bli verklighet eller för att de ska bli tvungna att fly på nytt. Att inte veta om de vuxna i ens närhet förmår ge skydd kan leda till att de unga ständigt bevakar sin omgivning. Om den unga känner sig otrygg eller har minnen av våld och hot kan hon eller han ha svårt att koncentrera sig på leken, skolarbetet eller andra aktiviteter som jämnåriga ägnar sig åt.

Unga som lever med skyddade personuppgifter måste ibland få ett nytt namn och dessutom kan de behöva ljuga om sin bakgrund. Ibland kan de ha tvingats byta namn och levnadshistoria flera gånger. Relationerna till kamrater kan bli svåra för dem som inte får berätta vad de egentligen heter eller var de bor. Därför blir många unga med skyddade personuppgifter ensamma och isolerade. Till det bidrar också många uppbrott och förlorade nätverk, liksom svårigheter att använda Internet av rädsla för att identiteten kan röjas där.

KOMPLICERADE KÄNSLOR

Den unga kan ha dubbla känslor för den förälder som hotar – vara rädd för att han eller hon ska dyka upp igen och samtidigt längta efter att pappa (eller mamma) ska bli ”frisk” och ”snäll” eller sluta slå.

Unga kan i vissa fall skuldbelägga sig själva för den situation familjen befinner sig i. I andra fall kan de uttrycka sin besvikelse genom att lägga skulden på föräldern och hävda att det är dennes fel att de inte längre kan träffa sina gamla vänner. Det finns exempel på fall där tonårsdöttrar, för att trotsa sin mamma, antytt att de ska ta kontakt med sin pappa, väl medvetna om att det sista mamman vill är att ha kontakt med sin före detta man. Det kan visserligen röra sig om tomma hot, men skapar en komplicerad och svårhanterlig relation mellan den unga och föräldern. Detta kan även spilla över på situationen i skolmiljön.

Förälder med skyddade personuppgifter

Att tvingas leva med skyddade personuppgifter kan påverka och förändra varje del av en människas liv: hälsa och välbefinnande, ekonomi, arbete, fritid, umgänge och föräldraskap. Många måste gömma sig inte bara för den eller dem som hotar utan också från alla som medvetet eller omedvetet skulle kunna sprida uppgifter som leder till att deras identitet röjs. Det är ett liv i ständig beredskap och vaksamhet.

De skyddade personuppgifterna är konsekvensen av hot och våld och många har skadats både fysisk och psykiskt.

Ekonomi påverkas om man ständigt behöva flytta och av att det kan vara svårt att ha ett arbete eftersom det ökar risken att personuppgifterna registreras någonstans. Umgänge med vänner och släktingar blir svårt eller omöjligt och leder till att det sociala nätverket rivs sönder. Vardagslivet för den som inte kan uppge sitt personnummer blir ofta mycket komplicerat. Den som lever med skyddade personuppgifter måste inte bara vara koncentrerad på att dölja sin identitet utan måste också vara mycket uppfinningsrik för att vardagslivet ska fungera.

Att då vara en trygg förälder för barn, vars tillit till vuxna kan ha rubbats av våld och hot, är inte lätt men nödvändigt för barnets skull. En grundläggande förutsättning i stödet till unga med skyddade personuppgifter är ett nära samarbete med föräldern och lyhördhet inför vilket stöd hon eller han behöver för att kunna och orka vara förälder.

VILKA LEVER MED SKYDDADE PERSONUPPGIFTER?

Av de över 12 420 personer som i september 2010 hade skyddade personuppgifter var nästan 4 500 under 18 år. Ytterligare nästan 400 18- och 19-åringar hade skyddade personuppgifter. Barn får ofta skyddade personuppgifter på grund av att de är anhöriga till någon som är utsatt för hot, men de kan också själva vara hotade. Några grupper som Skatteverket ger skyddade personuppgifter är:

- kvinnor, män och deras familjer som förföljs av en eller flera närstående
- hotade brottsoffer och vittnen vid rättegångar
- offer för utpressning eller beskyddarverksamhet
- före detta kriminella som hotas när de vill bryta med sitt tidigare liv
- personer som hotas i sin yrkesutövning, som åklagare, socialsekreterare, poliser eller anställda vid Försäkringskassan.

Enligt *G(l)ömda – en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter* från Umeå universitet, utgör kvinnor som måste skyddas från män som de har haft ett förhållande med den vanligaste gruppen, 60 procent av alla med skyddade personuppgifter.

Rätten till skyddade personuppgifter omprövas regelbundet. För vissa personer handlar det om skydd under en begränsad tid till exempel inför och under en rättegång. Andra behöver skydd under mycket lång tid.

INTERVJU

Ett liv som alla andra

Emma är 16 år och bor med sin mamma och sina syskon i närheten av en större stad i norra Sverige. Familjen har sedan flera år skyddade personuppgifter på grund av de allvarliga hot som riktas mot dem. De har tvingats flytta flera gånger och börja om när deras identitet har röjts och hotet tvingat dem på flykt. För Emma är den ständiga rädslan det som är svårast att leva med.

– Det värsta är att alltid vara rädd. Ibland blir jag så trött på det att jag tänker: Jag struntar i det! Jag vill leva som andra. Han får väl döda mig då. Jag orkar inte vara rädd hela tiden. Jag vill ha ett liv och en framtid. Jag har många planer för framtiden, mycket som jag vill göra.

Rädslan gäller inte bara henne själv utan också hennes familj:

– Jag oroar mig ganska mycket för mina småsyskon. De är för små för att förstå att de måste tänka på att skydda sig själva. Jag försöker hjälpa mamma att förklara för dem. Det är jätteviktigt att det finns vuxna som kan skydda dem.

Livet med skyddade personuppgifter innebär att man hela tiden måste förklara för andra – och samtidigt inte kunna förklara, eftersom man inte får röja det som måste vara hemligt. Kompisars frågor kan vara tröttsamma, men också alla de vardagliga situationer där det finns krav på att man ska legitimera sig.

– Det är så mycket som blir besvärligt när man lever med skyddade personuppgifter. Om man kommer till ett sjukhus utan de id-handlingar som de kräver blir det långa diskussioner och man får veta att man har fel och att man måste göra som de säger. Man får förklara och förklara innan de förstår vad som gäller.

För en tid sedan blev situationen akut farlig för Emma och hennes familj.

– Han hittade oss och jag sprang för livet. Mina kompisar som var med blev väldigt skrärade. Efter det drog jag mig undan. Jag gick aldrig ut någonstans. Bara till skolan och hem igen. Vuxna försökte övertala mig att inte bara sitta hemma men jag var för rädd. Man måste själv få bestämma

när man är beredd. Efter att han hade hittat oss ville jag ha ett överfallslarm kopplat till polisen. Men för att få det måste man vara 18 år. Barn får inte ha överfallslarm eftersom de "kanske leker med det". Dessutom får man bara ha överfallslarm några veckor. Och det hot som vi lever med går verkligen inte över på några veckor. Nu har jag köpt ett eget överfallslarm som låter högt. Men jag är inte säker på att det kan skydda mig. Jag vet inte om någon bryr sig om att det låter högt.

Emma vill leva ett liv som alla andra, att få ägna sig åt andra saker än att vara rädd.

– Ibland kan det bli lite för mycket uppmärksamhet från vuxna i skolan. Man känner sig iakttagen hela tiden. Alla oroar sig och undrar hur man mår. Jag vill slippa tänka på det när jag är där.

– Visst är det bra att få prata med någon om sin rädsla och om allting som har hänt. Men helst skulle jag vilja ha ett riktigt överfallslarm. En knapp som jag kan trycka på om det blir farligt igen. Om jag visste att polisen kommer då skulle jag känna mig mera trygg. Då skulle jag kunna koppla bort tankarna på hotet. Det är ju det jag vill. Leva som andra. Kunna träffa kompisar, vara med på fritidsaktiviteter.

Att leva gömd har också fått Emma att bli arg över de orättvisor som det innebär. Ilskan har skapat en vilja att förändra villkoren för andra i samma situation.

– Att överträda besöksförbud ses inte som något allvarligt brott. Man kan få lite böter, ungefär som om man körde bil lite för fort. Jag kommer aldrig att förstå det. Vet de som stiftar lagar inte vad det innebär när den som hotar plötsligt står där och man kanske måste flytta igen, bryta upp och börja om? Förstår de inte vad det betyder att leva med den där rädslan hela tiden? Jag har tänkt att jag ska läsa juridik. Jag tror att det vore bra om någon som vet vad det handlar om kan vara med och påverka lagen.

3. Praktiska råd till personalen

Det här avsnittet vänder sig till dig som arbetar på en förskola, skola eller fritidshem och som möter unga med skyddade personuppgifter i din vardag. Avsnittet tar upp de frågor som är viktiga att diskutera med den unga och vårdnadshavaren vid ett första samtal. Det handlar också om vad ni ska tänka på i olika situationer som kan vara besvärliga för unga med skyddade personuppgifter.

Det är rektorn respektive förskolechefen som ansvarar för att skyddade personuppgifter hanteras på ett korrekt sätt i verksamheten och att de unga får den utbildning och det stöd de har rätt till.

Många delar i det här avsnittet handlar om frågor som ni måste diskutera med vårdnadshavaren. Ibland kan barnet givetvis bo tillsammans med två vårdnadshavare. Oftast är vårdnadshavaren barnets förälder men i vissa fall har vårdnaden om barnet övergått till någon annan.

En myndig elev får själv bestämma i alla frågor som rör henne eller honom. När vi i texten skriver om beslut som måste fattas av vårdnadshavaren får alltså den myndiga eleven besluta själv. För att inte betunga texten med detta skriver vi dock inte ut det i texten. Om den myndiga eleven har yngre syskon som finns i verksamheterna är det viktigt att diskutera hur elevens ställningstaganden kan påverka säkerheten kring syskonen.

Känna sig trygg och leva normalt

Det finns mycket ni kan göra för att underlätta vardagen och stödja unga som lever med skyddade personuppgifter.

TRYGGHET

Erfarenhetsmässigt vet vi att barn i krig och katastrofer överlever psykiskt genom att lita på en eller flera vuxna i sin närhet. Det före detta finska krigsbarnet som fick frågan om han inte var rädd när bomberna föll omkring honom svarade: "Nej, mamma var ju där." Förskolans, skolans och fritidshemmens personal måste ge den trygghet den unga med skyddade personuppgifter behöver för att kunna koncentrera sig på leken, fritidsverksamheten eller skolarbetet. Det kräver dels att skyddssystemen fungerar, dels att vuxna kan förmedla att de kan och vill skydda den unga.

En förskollärare uttrycker det så här.

– Även om man inte kan överlåta till små barn att själva ta ansvar för att hålla på sekretess är många barn väl införstådda med vad som gäller. De kan ha bott på kvinnojourer tidigare och vant sig. Det svåraste tycker jag är när ett barn tystnar och inte deltar i leken. Då är det viktigt att man som pedagog kan ägna dem särskild uppmärksamhet och kan skapa trygghet och tillit.

INTE VARA UTPEKAD

Unga som lever med skyddade personuppgifter ska inte behöva känna sig utpekade eller särskilda. Så långt som möjligt ska förskolans och skolans verksamhet anpassas så att alla barn och elever kan delta. Det är bra att se över rutiner och arbetsmetoder som riskerar att leda till att man pekar ut unga med skyddade personuppgifter. Det kräver uppfinningsrikedom från de vuxna och förmåga att lyssna på den unga. Föräldrar, liksom de unga själva, kan ha många egna idéer till lösningar.

I varje praktisk fråga måste det alltid göras en avvägning mellan den ungas säkerhet och hennes eller hans behov av att få vara så "normal" som möjligt. Avvägningen måste ni göra tillsammans med vårdnadshavaren.

VARA MED OCH BESTÄMMA

För att vårdnadshavaren ska känna sig så säker som möjligt är det viktigt att hon eller han har inflytande över hur ni hanterar barnet och dennas personuppgifter. Även barnet måste få komma till tals. För barn som är utlämnade till omständigheter som styr, kontrollerar och begränsar deras liv är det viktigt att skapa utrymme för deras eget inflytande. De behöver få vara med och diskutera hur ni löser olika problem och de behöver verktyg som gör att de kan skydda sig själva. Alla barn har rätt att bli bemötta med respekt och deras egna förslag och idéer ska tas på allvar. I relation till ålder och mognad ska de också ha inflytande över hur deras vardag ser ut.²

PERSONALENS INSTÄLLNING

Det går inte att ge exakta råd om hur ni ska agera i olika situationer. Varje fall är speciellt och ställer därför krav på att ni ska kunna göra kloka avvägningar i vardagen med den unga.

2. Av 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) framgår bland annat att barnets inställning så långs som möjligt ska klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Så här säger en lärare som arbetar med elever som har skyddade personuppgifter:

– En handlingsplan som upprättas mellan skolan och familjen vid inskrivningen om hur man ska hantera sådant som sjukanmälan, skolutflykter, fotografering och skolskjuts etcetera är en bra grund. Men som lärare och mentor för ett barn med skyddade personuppgifter gäller det att vara uppmärksam på alla nya och oförutsedda situationer som kan uppstå. Man måste ha ett säkerhetstänkande – finns det någonting som skulle kunna innebära en risk för barnet? Samtidigt måste man hela tiden lösa situationen utan att barnet känner sig utpekad eller uteslutet. För att klara det behöver man inlevelse och erfarenhet samt stöd från kollegor och skolledning. Och gärna en person med sakkunskap utanför skolan som man kan få råd av hur man kan lösa olika problem och dilemman som kan uppstå. Det kan till exempel vara någon på kvinnojouren som har erfarenhet av att ge skydd till dem som behöver det.

Planera och förbered

När ni får veta att ni ska ta emot ett barn eller en elev med skyddade personuppgifter är det viktigt att förskolechefen eller rektorn inledningsvis planerar vem som ska vara mentor, klassföreståndare eller dylikt för barnet eller eleven. Den unga och familjen kan också behöva en särskild kontaktperson i verksamheten. Kontaktpersonen kan också ha huvudansvaret i en kontaktgrupp som kan bestå av personal som i något avseende är involverade i den ungas situation. Dessa personer kan behöva få information och diskutera vissa frågor innan den unga kommer till verksamheten.

En rektor resonerar så här kring hur man kan organisera personalen kring elever med skyddade personuppgifter:

– Det är en viktig uppgift för skolan att värna dessa elevers rätt till utbildning och det måste få ta den tid det kräver. Som skolledare ser jag till att barn med skyddade personuppgifter kommer i de klasser som har lärare med erfarenhet och engagemang att klara av det. Om en lärare inte har haft någon elev med skyddade personuppgifter tidigare ordnar vi träffar med kollegor och sakkunniga som har erfarenhet av det och som kan ge råd och stöd.

För att alla – såväl vårdnadshavaren, den unga och personalen – ska veta vad som gäller är det viktigt att ha ett första samtal om detta innan den unga börjar i verksamheten. Den som ska leda det första samtalet med familjen behöver ha goda kunskaper om skyddade personuppgifter. Det finns tre olika former av skyddade

personuppgifter.³ Vilket slags skydd familjen har kan påverka besluten om hur verksamheten och familjen ska förhålla sig till de frågor som diskuteras vid det första samtalet. Familjebilden, till exempel om det kommer att finnas flera syskon i samma eller olika verksamheter, kan också påverka hur ni väljer att arbeta i det enskilda fallet.

Om huvudmannen har tillgång till en sakkunnig som kan hjälpa förskolor och skolor i frågor om unga med skyddade personuppgifter är det en fördel om denna kontaktas så att ni kan få råd om de frågor som ska diskuteras under det inledande samtalet. Inför samtalet är det också viktigt att ta reda på verksamhetens rutiner om hur man hanterar skyddade personuppgifter så att vårdnadshavaren kan få information om detta.

Personal som ska ta ansvar för unga med skyddade personuppgifter kan behöva stöd för sin egen oro vad gäller säkerhet och vad som kan hända. Det är viktigt att förskolechefen och rektorn är lyhörda för detta och ser till att personalen får det stöd de behöver.

Första samtalet

Vid det första samtalet är det bra att diskutera formerna för samarbetet mellan vårdnadshavaren och den unga å ena sidan och personalen å andra sidan. Varje familjs situation är unik och utgångspunkten vid det inledande samtalet måste därför vara vårdnadshavaren och den ungas önskemål. Inför varje samtal måste vårdnadshavaren avgöra om det är lämpligt att barnet är med eller om bara vårdnadshavaren och personalen ska prata. Även i den frågan är det viktigt att barn, utifrån sin ålder och mognad, ges möjlighet att själva lämna synpunkter på om de ska delta. En myndig elev bestämmer själv över sitt liv och avgör om föräldern ska närvara vid samtalet.

Vid samtalet är det också viktigt att uppmuntra vårdnadshavaren att informera verksamheten om skyddet för familjen ändras på något sätt. Det är också bra om ni diskuterar hur långt verksamhetens ansvar sträcker sig och var vårdnadshavarens ansvar tar vid. Vårdnadshavaren och den unga måste få en realistisk bild av vad verksamheten kan hjälpa till med och hur verksamheten kan bidra till att skapa trygghet och säkerhet kring den unga. Trots att verksamheten ska ha rutiner för hur skyddade personuppgifter ska hanteras är det bra om vårdnadshavaren infor-

3. Se mer om innebörden av skyddade personuppgifter i avsnitt 5, Vad är skyddade personuppgifter?

meras om att hon eller han alltid bör upplysa verksamheter om att personuppgifterna ska skyddas, till exempel i samband med en ansökan till gymnasieskolan eller i kontakt med CSN.

Det är också viktigt att diskutera hur den löpande kontakten mellan hemmet och verksamheten ska gå till. Kom ihåg att telefonkontakt kan innebära en säkerhetsrisk eftersom det inte alltid går att identifiera den som ringer. För att inte riskera att skyddade uppgifter lämnas ut kan ni komma överens om ett kodord eller ett annat säkert sätt som föräldern kan identifiera sig på vid telefonkontakt.

I det första samtalet är det också viktigt att ta reda på om den unga behöver stöd från en kurator, psykolog eller motsvarande.

UTGÅ FRÅN EN HANDLINGSPLAN

För att det ska vara tydligt vad ni kommer fram till i det första samtalet är det bra att utgå från en handlingsplan som ska gälla för den unga. Där kan ni dokumentera hur olika praktiska situationer ska lösas. Det är också viktigt att tydligt dokumentera i handlingsplanen hur personalen ska agera i akuta situationer, om personuppgifterna röjs eller om någon hotar den unga. Vårdnadshavaren måste också veta vad som ska göras om hon eller han får veta att skyddet är röjt.

I bilaga 1 till det här materialet finns exempel på vad en handlingsplan kan innehålla, men det är viktigt att komma ihåg att planen alltid måste anpassas och kompletteras i varje enskilt fall.

Så här säger en rektor som har använt en handlingsplan när skolan tagit emot elever med skyddade personuppgifter:

– Tonåringar gör ju inte alltid som vuxna säger. Även om vi gör ett kontrakt med vårdnadshavaren som till exempel innefattar taxiresor till och från skolan, så händer det att barnet cyklar iväg med kompisar och struntar i taxin. Det är begripeligt. Vårdnadshavaren och skolan kan behöva prata med barnet om det. Men att barn inte alltid orkar leva med alla de begränsningar som livet med skyddade personuppgifter innebär betyder inte att skolan ska frånga den överenskommelse som man har med familjen. Vi ska visa att vi fullgör vår del av avtalet. Vad barnen gör på sin fritid och vilka risker de kan utsätta sig för har vi ingen möjlighet att styra.

– Att alltid vara tvungen att välja bort situationer där de blir synliga för utomstående är inte lätt för tonåringar. Ibland sätter de press på föräldern och det händer att föräldern har svårt att stå emot. Från skolans sida brukar vi då hålla på det kontrakt vi har gjort tills vi gör en annan överenskommelse. Och då måste vi ha en ny diskussion om vad som har förändrats sedan tidigare.

DEM SKA FÅ VETA VAD?

En av de viktigaste frågorna att diskutera under det första samtalet är hur ni ska hantera informationen om den ungas situation.

I samtalet måste ni diskutera vilka som ska få information om den ungas situation och vad de ska få veta. Ju färre som är informerade desto mindre är risken att informationen läcker ut. Men då ökar också risken för att ingen av dem är närvarande när en akut situation uppstår. Säkerheten måste därför vägas mot tillgängligheten och det är något som måste diskuteras i varje enskilt fall. Vårdnadshavaren är den som bäst vet hur hotbilden ser ut, den unga vet bäst hur hon eller han upplever situationen och rektorn eller förskolechefen kan bäst bedöma hur verksamheten kan agera för att skydda den unga.

Utgångspunkten bör vara att personalen ska ha den information de behöver för att kunna ge den unga skydd, stöd och trygghet. Ibland kanske olika personalkategorier ska få olika mycket information. Alla behöver inte nödvändigtvis veta allt. Exempelvis kan rektorn, förskolechefen eller kuratorn behöva veta mer än annan personal. Lärare, förskollärare, fritidsledare och annan personal kan behöva veta att den unga har varit med om svåra saker som påverkar dem i leken och skolarbetet samt i deras relationer till kamrater, men inte nödvändigtvis vad den unga har varit med om. De personer som får information måste också informeras om sitt ansvar för att uppgifterna inte sprids.

Det är också bra att diskutera hur mycket information vikarier och praktikanter ska få. En utgångspunkt kan vara att vikarier ska få den information de behöver för att kunna sköta sitt jobb men också för att kunna skydda den unga. Man måste också väga in att om vikarier inte får information om att det finns ett barn eller en elev med skyddade personuppgifter kan det leda till utpekande situationer. Det är exempelvis olyckligt om vikarier frågar klassen varför en elev inte finns med på klasslistan eller varför namnet är ditskrivet för hand.

Så här säger en lärare som har arbetat med elever med skyddade personuppgifter:

– Jag tycker att alla lärare i skolan ska veta vilka elever som har skyddade personuppgifter – precis som att alla ska veta vilka barn som är diabetiker. Alla behöver ha ett säkerhetstänkande och vara uppmärksamma på risker. Jag tycker inte om när man kallar det för att ”bevara en hemlighet”. Det låter som om det var någonting lite spännande och kittlande. Jag vill hellre kalla det för att man förvaltar ett förtroende. Man behöver inte veta allt som har hänt. Ibland kan det vara bra att man som lärare inte vet alltför mycket. Skolan kan bli en neutral plats där barn får ägna sig åt sin framtid och sina studier. Att få information om vem som

hotar är sällan viktigt. Dels är det ju ofta inte en utan flera personer, dels kan den som hotar använda ombud som släktingar eller vänner för att få ut information eller för att komma i kontakt med den unga. Skolan måste vara uppmärksam på alla obehöriga som kommer dit.

Det är också viktigt att diskutera med vårdnadshavaren och den unga vad personalen ska svara om andra barn, elever eller deras föräldrar ställer frågor.

ELEVENS KUNSKAPSUTVECKLING OCH BEHOV AV STÖD

I det första samtalet är det viktigt att ta reda på elevens tidigare utbildningsbakgrund så att verksamheten kan skapa sig en bild av var den unga står kunskapsmässigt. Här fyller tidigare individuella utvecklingsplaner, individuella studieplaner, utdrag ur betygs katalogen, skriftliga omdömen och andra dokument en viktig funktion. Om vårdnadshavaren inte har sådana dokument är ett sätt att lösa detta att hon eller han ser till att få handlingarna och sedan tar med dem till den nya verksamheten. Om någon ur personalen istället ska begära att få handlingarna överskickade kan ni kontakta den gamla förskolan eller skolan och be dem skicka handlingarna till vårdnadshavaren som ett förmedlingsuppdrag.⁴ Det är viktigt att tänka på att ni inte berättar vilken verksamhet eller ort ni ringer ifrån.

Så här säger en lärare som arbetat med elever med skyddade personuppgifter:

– Jag tror att man i skolan måste vara medveten om att det behövs tid och engagemang för att ta emot unga med skyddade personuppgifter på ett bra sätt. Som lärare måste man själv ta reda på var ett nyinskrivet barn står kunskapsmässigt och det tar tid. Många kan ha missat en hel del undervisning och behöver ta igen. De kan ha flyttat ofta och bytt skola. Mycket har hänt i deras liv som har påverkat deras kunskapsinhämtning.

I vissa fall kanske det inte finns någon dokumentation alls att tillgå för den nya skolan och då måste ni hitta andra sätt att utreda var eleven står kunskapsmässigt.

4. Läs mer om förmedlingsuppdrag under rubriken Beredskap för akuta situationer, på s. 32.

TOLK

Vid behov bör en tolk finnas med så att det inte råder några oklarheter om vad som diskuterats under det första samtalet.⁵ Men det är viktigt att fråga om vårdnadshavaren går med på det, eftersom det innebär att ytterligare en person får kännedom om var familjen befinner sig. Om familjen tillhör en liten språkgrupp i Sverige kan tolken själv i vissa fall, även om hon eller han har tystnadsplikt, uppfattas som ett hot.

RUNDVANDRING MED DEN UNGA

Det är bra att göra en extra noggrann rundvandring så att den unga vet var personalrummet ligger och vilka utgångar och ingångar som finns. I skolan kan eleven ha synpunkter på var i klassrummet hon eller han vill sitta. Många kan exempelvis känna sig otrygga och exponerade närmast fönstret eller klassrumsdörren. Under rundvandringen är det viktigt att vara uppmärksam på vad den unga behöver för att kunna känna sig trygg och delaktig i verksamheten.

Regelbunden kontakt

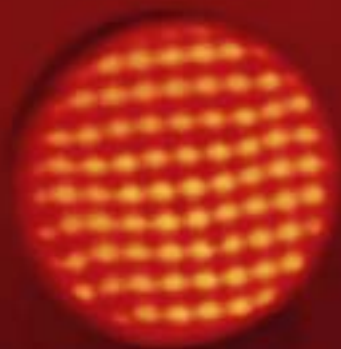
Efter första mötet är det viktigt att ni fortsätter att ha en löpande kontakt med vårdnadshavaren. Den unga måste få tillfälle att i lugn och ro berätta om hur han eller hon upplever situationen. Finns det något som ni kan ändra för att den unga ska känna sig trygg i skolan? Även i den regelbundna kontakten med vårdnadshavaren är det bra att utgå från handlingsplanen. Bör något läggas till eller ändras? Ni kan behöva följa upp och justera planen med jämna mellanrum eftersom förhållandena kan ändras.

Så här uttrycker en rektor det:

– Sedan vi började upprätta handlingsplaner med föräldrar till barn med skyddade personuppgifter har det blivit mycket lättare. Men det innebär inte att allt är löst i och med detta. Det uppstår hela tiden nya risker och problem. Det är som ett skyddsnät som man hela tiden måste göra allt mer finmaskigt.

5. I 8 § förvaltningslagen (1986:223) framgår att när en myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska, eller som är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov anlita tolk.

EXIT

Unga som måste ljuga om sin bakgrund, som mår psykiskt dåligt eller som inte kan delta i aktiviteter på samma villkor som andra kan uppfattas som ”annorlunda” och löper därmed en risk att utsättas för kränkande behandling. Det har hänt att klasskamrater, som en del av kränkningar mot en elev, har hotat att avslöja var eleven med skyddade personuppgifter befinner sig. Personalen måste vara uppmärksam och stämma av hur den unga trivs. Det är också något som kan diskuteras i den regelbundna kontakten med vårdnadshavaren.

UTVECKLINGSSAMTAL OCH INFORMATION TILL VÅRDNADSHAVARE OCH FÖRÄLDRAR
Skolan ska fortlöpande informera vårdnadshavarna och föräldrarna om deras barns kunskapsutveckling och utveckling i övrigt. När det gäller vårdnadshavare ska informationen också lämnas på utvecklingssamtal minst en gång per termin eller, vad gäller förskolan, minst en gång per år.

När ett barn eller en elev riskerar att utsättas för hot eller våld från en förälder eller vårdnadshavare får verksamheten, med stöd av sekretessbestämmelserna, avstå från att lämna fortlöpande information och från att kalla den hotande vårdnadshavaren till utvecklingssamtal.⁶ Sekretesskyddet går med andra ord i vissa fall före skolförfattningarnas krav på information till vårdnadshavare och föräldrar.

Underlätta samverkan

Den som har kontakt med den unga varje dag bör vara uppmärksam på om hon eller han, eller vårdnadshavaren, kan behöva stöd från andra verksamheter i kommunen.

SAMARBETA MED ANDRA OM STÖDET

Unga som ständigt måste vakta sin tunga för att inte röja hemligheter, som varit med om våld och hot, som kanske samtidigt fruktar och längtar efter den förälder som hotar, behöver ges möjlighet att tala om det som de har varit med om och om hur de mår. Det kan vara en kontaktperson på skolan vars tystnadsplikt den unga kan känna fullt förtroende för eller någon professionell utanför skolan som kan hjälpa den unga att bryta tystnaden om det som är svårt, att finna strategier för att klara livet som gömd. Ibland är stödet som skolan kan ge inte tillräckligt och då är det viktigt att utreda vilka insatser som behövs och att

6. Läs mer om sekretessen i förhållande till vårdnadshavare och föräldrar i avsnitt 6, Sekretess och tystnadsplikt.

samarbeta med vårdnadshavaren. Då kan ni till exempel behöva ta kontakt med barn- och ungdomspsykiatrien eller socialtjänsten.

Om ni får reda på något som kan innebära att socialnämnden måste ingripa för att ge barnet skydd måste ni anmäla det till socialnämnden.⁷

TRÄFFA ANDRA I SAMMA SITUATION

Att träffa andra i samma situation kan betyda mycket för att hitta strategier i kamratkontakter. Ni kan, med vårdnadshavarens samtycke, diskutera med socialförvaltningen i kommunen vilka möjligheter till stöd som finns för den unga individuellt eller i grupp.

Internet och it-system

Många unga umgås med kamrater på Internet där de även hämtar information, spelar spel och söker nya kontakter. Datakommunikation används i skolarbetet och är numera ett viktigt arbetsverktyg i undervisningen. Men den som rör sig på Internet lämnar samtidigt elektroniska spår efter sig som innebär en risk för användaren. Det är viktigt att diskutera med unga hur de kan använda nätet säkrare. Innan skolan publicerar namn, bilder eller andra personuppgifter krävs, även för elever utan skyddade personuppgifter, samtycke från eleverna eller deras vårdnadshavare.⁸

Det är också viktigt att se över hur skolans system för kommunikation med elever ska kunna skyddas från intrång av utomstående. Det gynnar inte bara elever med skyddade personuppgifter utan alla. Ett sätt att skydda uppgifter är genom att låta uppgifterna om en person vara tillgängliga bara för exempelvis skolans rektor och elevens mentor. Det kan till exempel handla om olika elevadministrativa system som betygskatalogen, databaser med åtgärdsprogram, individuella utvecklings- eller studieplaner eller listor över vilka elever som är inskrivna i verksamheten. De personer som får tillgång till uppgifterna måste hantera dem med försiktighet och på ett sådant sätt att de inte sprids.

7. 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

8. I 10 § personuppgiftslagen (1998:204), hädanefter PuL, regleras kravet på samtycke. Datainspektionen har gett ut informationen *Publicering på internet*, se <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/publicering-pa-internet/>

I avsnittet med praktiska råd till huvudmannen berättar vi mer om vad ni ska tänka på när ni köper eller utvecklar it-system och hur ni begränsar tillgången till personuppgifterna.

E-POSTADRESSER

Många skolor ger eleverna en e-postadress så att de kan få personlig information från verksamheten och skicka e-post (med en officiell e-postadress) till andra inom eller utanför skolan. För att skydda eleverna är det viktigt att adressen inte går att spåra. Om adressen är dold måste den som vill skicka e-post till adressen själv känna till den. Hemadress eller telefonnummer behöver inte finnas med i e-postsystemet eftersom det ökar risken att uppgifterna kan hämtas ut därifrån av någon. Det är också viktigt att endast personer med inloggning i systemet kan söka efter användare.

Namn på listor och arbeten

I verksamheterna används olika slags listor som kan innehålla namn och andra personuppgifter. För unga med skyddade personuppgifter kan namnlistor utgöra en säkerhetsrisk. Därför är det viktigt att ni har rutiner för hur ni ska hantera ungas namn och andra personuppgifter. Det är viktigt att klasslistor eller annan dokumentation med namn eller andra personuppgifter hålls inlåsta och bara tas fram när ni behöver använda dem. Man ska också komma ihåg att inte ta in fler uppgifter än nödvändigt.⁹ Tänk också på att begränsa antalet papperskopior så att ni har kontroll över hur många kopior ni har och vilka som har tillgång till dessa.

NÄRVAROLISTOR, KLASSLISTOR OCH STÄNGNINGSPÄRMAR

Lärare eller förskollärare kan ansvara för att klasslistor eller andra listor skrivs manuellt och inte läggs ut på nätet. Det är viktigt att listorna inte innehåller personnummer och adresser utan bara telefonnummer. Om man lever med skyddade personuppgifter måste man som regel ha en mobiltelefon med kontantkort och i sådana fall kan det numret finnas med på klasslistan om vårdnadshavaren anser att det går bra.

9. Av 9 § PuL framgår bland annat att den personuppgiftsansvarige ska se till att de personuppgifter som behandlas är adekvata i förhållande till ändamålen med behandlingen och att inte fler personuppgifter behandlas än som är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen.

MÅSTE INTE ANVÄNDA NAMNET

I förskolan arbetar man ofta med lekar där man nämner barnet vid namn för att bekräfta och förstärka deras identitet. Det är viktigt att ni hittar sätt att bekräfta och synliggöra varje barn på andra sätt än genom deras namn. Självklart måste barnen kunna nämnas vid namn, men för de barn som har skyddade personuppgifter är det viktigt att namnet inte blir det enda sättet att tala om vem man är.

För små barn är det väldigt svårt att undvika att försäga sig om sådant som kan röja deras identitet. Förskolans personal kan behöva vara uppmärksamma på risken och avleda eller rätta till när barnet riskerar att röja uppgifter.

En förskollärare säger:

– All personal måste ha en beredskap att avleda om ett barn skulle råka försäga sig. Man kan inte förvänta sig av små barn att de alltid ska kunna vakta sin tunga.

En allmän princip att alla barn bara använder förnamn eller initialer på teckningar, arbetspärmar eller andra saker som barnen gör, bidrar till att barn med skyddade personuppgifter inte behöver känna sig utanför eller utpekade.

Så här berättar en förskollärare:

– Barn med skyddade personuppgifter kan ju ofta inte nämnas vid sitt riktiga namn. Men det finns många andra sätt att arbeta med barns identitet. Förr använde man ofta symboler och bilder i förskolan och inte bara namn. Barnen kunde ha en hund eller en apa vid sin klädhängare istället för en bild eller namnet. Av många skäl är symbolerna på väg tillbaka i förskolan. Och det är bra för barn med skyddade personuppgifter.

Även i skolan är det viktigt att läraren planerar undervisningen så att valet av uppgifter, diskussioner och annat inte upplevs som utpekande eller på andra sätt jobbiga för elever med skyddade personuppgifter. Det kan innebära att läraren undviker uppgifter som handlar om att eleverna ska skriva eller berätta om sina familjer.

Betyg, åtgärdsprogram med mera

Varje elev i de obligatoriska skolformerna ska ha en individuell utvecklingsplan och i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska varje elev ha en individuell studieplan. För elever i behov av särskilt stöd ska ett åtgärdsprogram upprättas. Alla elever som går i årskurser där skolan ska sätta betyg har rätt att få betyg eller

motsvarande dokument.¹⁰ Samtliga dessa dokument innehåller sådana uppgifter som – om de röjs – kan innebära fara för en elev som är hotad.

Skolan kan, med stöd av sekretessbestämmelserna, skydda uppgifter om eleverna i de olika dokumenten och betygshandlingarna.¹¹ Det är dock också viktigt att ni, om ni skriver handlingarna elektroniskt, har säkra it-system och att ni tänker på att begränsa antalet personer med tillgång till uppgifterna. Ni kan också skriva betygen eller dokumenten för hand och förvara dem på ett säkert sätt.¹²

Under rubriken Namn på listor och andra arbeten kan du läsa mer om vad ni kan tänka på när ni hanterar elevens namn och andra personuppgifter.

TILLFÄLLIGA PERSONUPPGIFTER

På vissa skolor använder man sig av så kallade tillfälliga personuppgifter, dvs. eleven skrivs in i it-systemet med andra personuppgifter än de egna. Om en elev har varit inskriven på flera skolor och haft flera tillfälliga personuppgifter finns det risk att alla betyg inte registreras på ett och samma namn vilket kan leda till att eleven inte får ett fullständigt betyg. Om ni använder tillfälliga personuppgifter måste skolan se till att eleverna kan få ut sina betyghandlingar med de korrekta personuppgifterna.¹³ Betygsättning innebär myndighetsutövning mot en enskild och skolan måste ha rutiner som gör att eleverna kan få ut korrekta betyg.¹⁴

10. Beslut om en elevs betyg ska dokumenteras i en betygs katalog. I grundskolan och motsvarande skolformer får eleverna både terminsbetyg och slutbetyg. Om en elev avslutar utbildningen hos en huvudman utan att få ett slutbetyg ska skolan utfärda ett avgångsintyg. Gymnasieskolan utfärdar examensbevis och studiebevis (efter nationella program) samt skriftlig bedömning, gymnasieintyg och sammanställning (efter introduktionsprogram).

11. Läs mer om sekretessen på utbildningsområdet i avsnitt 6, Sekretess och tystnadsplikt.

12. I föreskrifter från Skolverket framgår vilka uppgifter som måste framgå av de olika betyghandlingarna.

13. Vid användandet av tillfälliga personnummer riskerar eleven också att inte få något studiebidrag eftersom CSN endast betalar ut studiebidrag till personer med riktigt personnummer. På CSN:s webbsida finns materialet *Rutiner för elevrapportering i CSN:s webbtjänst*, <http://www.csn.se>

14. Enligt 3 kap. 14 § skollagen ska rektorn se till att betyg sätts i enlighet med skollagen och andra författningar.

Sjukanmälan och frånvarorapportering

Vårdnadshavaren måste anmäla om den unga inte ska komma till verksamheten och skolan måste kontakta vårdnadshavaren om eleven är olovligt frånvarande från skolan.

Mycket blir enklare om vårdnadshavaren kan sjukanmäla barnet till en telefon-svarare. Då minskar risken att någon av misstag ger information om att ett visst barn eller elev finns på förskolan eller skolan. Ni kan också komma överens om ett påhittat namn eller ett kodord så att skolan kan identifiera vem som ringer.

Det är också viktigt att påminna vårdnadshavaren att alltid anmäla om den unga inte ska komma till verksamheten en dag och diskutera med vårdnadshavaren vad ni ska göra om den unga uteblir utan att ni vet varför. Skolan måste alltid kontakta vårdnadshavaren samma dag som en elev är olovligt frånvarande. Det är viktigt att diskutera med vårdnadshavaren om det också kan finnas anledning att kontakta polisen eller socialtjänsten.

Utflykter och raster

Skolan, förskolan och fritidshemmen förlägger ibland verksamhet utanför sina lokaler. Utflykter, klassresor och studiebesök kan innebära en ökad risk för unga som lever gömda.

UTFLYKTER OCH STUDIEBESÖK

Genom att i tid informera vårdnadshavaren om planerade utflykter eller resor kan ni tillsammans bedöma risken för den unga. Ni kan välja att avstå från utflykter, resor eller studiebesök som inte alla kan delta i, och istället välja andra alternativ.

Så här säger en lärare med erfarenhet av att arbeta med elever med skyddade personuppgifter:

– Det kan finnas arbetsplatser som tar emot elever för studiebesök, men som av säkerhetsskäl kräver att eleverna kan identifiera sig. Om man har elever med skyddade personuppgifter i klassen finns det två möjligheter: Antingen väljer man bort ett sådant studiebesök och väljer ett annat, eller så erbjuder man alla elever två alternativ varav ett är tillgängligt för den som har skyddade personuppgifter. Att utesluta en elev från att delta är aldrig ett alternativ.

En förskollärare säger:

– Med ett bra samarbete kan man lösa det mesta. När man åker iväg på utflykt kan man se till att den som har ett barn med skyddade personuppgifter i sin grupp har färre barn och kan ha extra uppsikt.

UTFORSKA NÄRMILJÖN

Många förskolor arbetar med att barnen ska lära känna sin närmiljö. Det är inte ovanligt att man till exempel fotograferar barnens hus eller port och sätter upp fotografierna på väggen i förskolan. Ni kan arbeta med närmiljön utan att barnen måste berätta om sina adresser eller genom att fotografera deras hem. Det är viktigt att personalen är kreativa och hittar arbetssätt där även elever med skyddade personuppgifter kan vara med.

TYDLIGA RASTVAKTER

De flesta skolor har någon form av rastvakter för att eleverna ska känna sig trygga på skolgården. Elever med skyddade personuppgifter kan dessutom behöva skydd mot hot som kan komma utifrån. Om rastvakten har en väst eller något som gör att alla elever lätt kan identifiera rastvakten kan det underlätta, inte bara för elever med skyddade personuppgifter, utan för alla elever. De kan snabbt se till vem de ska gå om någonting händer. Detsamma gäller på förskolan eller fritidshemmet när barnen har aktiviteter utomhus.

BESÖK PÅ BIBLIOTEKET

Även besök på biblioteket måste vara trygga. För att någon som letar efter en ung person med skyddade personuppgifter inte ska kunna söka i listor över vilka som får bibliotekskort, kan elevens kort registreras på rektorn eller på en lärare.

Resor till och från skolan

Resorna mellan hemmet och verksamheten kan upplevas som hotfulla för unga som har skyddade personuppgifter. Därför är det bra om ni tillsammans med vårdnadshavaren diskuterar vilka rutiner som ska gälla kring resorna.

Barn som åker taxi till skolan kan behöva veta i förväg om den ordinarie chauffören är utbytt mot en vikarie. Så här beskrivs en situation med en tioårig pojke:¹⁵ Han står och väntar på att bli hämtad av skoltaxin. Men just den här dagen är chauffören utbytt mot en vikarie, utan pojkens vetskap. I normala fall hämtas han upp som nummer tre, men idag blir han hämtad först och dessutom av en vilt främmande man. Pojken hoppar ut ur taxin och springer skrikandes hem för han tror att han ska kidnappas.

15. *Kurragömma – på riktigt. Barn som lever med skyddade personuppgifter.* Projektet Gömda – men inte glömda, Kvinnoboendet Siri, Uppsala kommun.

Det är bra att diskutera med vårdnadshavaren om och hur ni, i den mån ni kan överblicka det, ska informera familjen om nya chaufförer. Ni kan samtidigt gå igenom vilka andra situationer som kräver att ni informerar familjen, till exempel när någonting förändras eller om rutinerna bryts.

När den unga lämnas vid skolan på morgonen kan chauffören behöva vänta i bilen tills den unga har gått in i skolan. Motsvarande kan behövas när den unga lämnas vid hemmet. En sådan rutin kan ni ha även utan att informera chaufförerna om den bakomliggande anledningen.

Om verksamheten bekostar elevens busskort kan det, om bussbolaget går med på det, registreras på skolan istället för på eleven. Ni kan också lösa detta genom att en elev får ett anonymt månadskort istället för ett personligt terminkort.

Fotografering

Det är inte bara den ungas namn och adress som måste skyddas. Det är även viktigt att någon som letar efter ett barn eller elev med skyddade personuppgifter inte kan upptäcka fotografier på exempelvis hemsidor eller i skolkataloger.

KLASS- OCH GRUPPFOTOGRAFERING

Som regel kan unga med skyddade personuppgifter inte vara med på klassfoton. Det kan finnas undantag där vårdnadshavaren bedömer att den eller de som hotar inte rimligtvis kan känna igen den unga på bilden.

Det är viktigt att diskutera med vårdnadshavaren om den unga ska vara med på fotografier, utan att hon eller han känner sig utesluten och får problem med att förklara för kamraterna. Om ni sätter upp fotografier där en ung med skyddade personuppgifter finns med är det viktigt att läraren eller förskolläraren ansvarar för att fotografierna inte finns någon annanstans än i klassrummet eller på avdelningen. Dessutom måste ni tänka på att lokalen kan komma att användas av andra på kvällstid eller besökas av andra än dem som hör till klassen eller avdelningen. Det är också viktigt att informera vårdnadshavaren om att foton i skolkataloger blir allmänna handlingar. Genom att diskutera frågan i god tid före fotograferingen kan ni hitta de lösningar som passar föräldern och den unga bäst.

NÄR FÖRÄLDRAR OCH ELEVER FOTOGRAFERAR

Föräldrar, släktingar och elever har ofta med sig stillbildskameror, videokameror och mobiltelefoner för att filma eller ta kort på skolavslutningar, lucia och jul-

spel. I många skolor och förskolor har man kommit överens om att helt förbjuda fotografering och filmning under barnens uppträdanden eller på gemensamma fester. En enkel förklaring som ni kan ge är att det är störande för både barnen och de andra föräldrarna. Föräldrarna kan ges tillfälle att fotografera sitt eget barn efter föreställningen och verksamheten kan erbjuda alla föräldrar en dokumentation som görs av en professionell fotograf eller filmare eller av någon i personalen. Då kan personalen redigera fotografier eller filmen så att unga med skyddade personuppgifter inte går att identifiera eller så kan ni se till att den unga inte finns med på fotografiet över huvudtaget.

När elever själva arbetar med att göra film i skolan kan de som har skyddade personuppgifter delta bakom kameran, som regissörer, manusförfattare eller på andra sätt som innebär att de inte syns i bild.

MEDIER

Om journalister eller fotografer kommer till verksamheten måste ni se till att unga med skyddade personuppgifter inte riskerar att komma med på bild eller i texten.

En lärare säger:

– I kontakten med medier måste man bevaka att ingen elev med skyddade personuppgifter kommer med på bild som publiceras i tidningen. Man kan inte förvänta sig att eleven själv i alla lägen ska orka motstå lusten att synas.

Det är också viktigt att ha diskussioner med eleverna vad gäller säkerhet och integritet i sociala medier. När ni tar fram ordningsregler på skolan kan det vara bra att diskutera fotografering med mobiltelefoner och andra frågor som rör elevernas integritet och säkerhet.

UNDBIK BILDER PÅ VERKSAMHETENS WEBBPLATS

Om verksamheten har en egen webbplats är det viktigt att se till att inga bilder eller uppgifter som rör unga med skyddade personuppgifter finns tillgängliga där. Foton där personer kan identifieras betraktas normalt som personuppgifter även om inga namn nämns. Det innebär att det som regel krävs samtycke innan skolor publicerar bilder av elever på Internet.¹⁶

16. Se <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/publicering-pa-internet/>

Beredskap för akuta situationer

Om de skyddade uppgifterna läcker ut måste ni snabbt samråda med vårdnadshavaren om vad ni ska göra för att minimera skadan. I sådana lägen har en kontaktperson och en kontaktgrupp en viktig funktion. Kan ni göra något för att rätta till misstaget? Går det att täta de läckor som uppstått? Bör ni kontakta polisen? Måste familjen flytta och ska ni då kontakta socialtjänsten? Ibland kan det vara svårt att avgöra hur allvarligt det är att någon fått del av uppgifterna – är det den som hotar eller någon annan helt ofarlig person? Det är bara vårdnadshavaren som kan avgöra hur allvarlig situationen är – därför måste ni alltid kontakta henne eller honom så fort som möjligt. Vårdnadshavaren måste också få avgöra om hon eller han vill bli kontaktad när någon begärt ut uppgifter, även om personalen inte lämnat ut dem.

OM NÅGON KOMMER OCH HOTAR

Om någon som utgör ett hot mot den unga eller vårdnadshavaren kommer till skolan, förskolan eller fritidshemmet gäller följande:

1. Ring omedelbart polisen och vårdnadshavaren.
2. Om det inte går att förhindra att den unga förs bort – gör iakttagelser som kan vara till hjälp för polisen.

I samråd med vårdnadshavaren och den unga behöver ni göra en mer detaljerad plan för hur personalen och den unge ska agera om en akut hotfull situation uppstår. Den unga måste veta precis vad hon eller han ska göra. Vilken plats eller vilka personer ska hon eller han gå till? Det är viktigt att de som känner till den ungas situation vet hur de ska agera i en akut situation. Om rutinerna ändras måste alla insatta få veta det.

OM FAMILJEN MÅSTE FLYTTA SNABBT

Om en familjs uppgifter röjs kan de behöva flytta snabbt. I vissa fall kanske den unga hinner säga hej då till vänner och personal men i många fall är det så bråttom att hon eller han inte hinner det. För att underlätta för familjen att starta på nytt på en annan ort kan ni samla ihop kopior av alla viktiga dokument som betyg, individuella utvecklingsplaner, åtgärdsprogram eller annan dokumentation, och antingen ge eller skicka dessa till familjen. Skicka även den ungas personliga saker, såsom skrivböcker, teckningar, foton och liknande.

En skolsköterska beskriver följande:

– Det kan vara svårt för elevhälsan i en skola som tar emot barn med skyddade personuppgifter att veta vilka vaccinationer barnet har eftersom det inte finns någon skolhälsovårdsjournal från den förra skolan. Ett tips är att kopiera journalen och ge till föräldern. Hon kan sedan ta med sig den till den nya skolan så att uppgifter om barnets hälsa kan följa med barnet.

Om ni inte hinner lämna över dokument och annat innan familjen flyttat kan ni använda er av Skatteverkets postförmedling.¹⁷ Skatteverket åtar sig att förmedla post till personer med skyddade personuppgifter. All post som ska förmedlas ska sändas till en av Skatteverkets särskilda postförmedlingsadresser.

Gör så här:

1. Lägg det brev som ska förmedlas i ett slutet kuvert.
2. Se till att avsändaradressen står på kuvertet så att Skatteverket kan returnera försändelsen om de inte kan nå mottagaren. Skriv också mottagarens personnummer och, om möjligt, fullständiga namn på kuvertet.
3. Lägg kuvertet i ett ytterkuvert och skicka det till närmaste postförmedlingsadress, som finns på Skatteverkets hemsida.

SE ÖVER RUTINERNA

Informera huvudmannen om att uppgifterna har läckt ut. Då kan huvudmannen utvärdera och följa upp rutinerna för hantering av skyddade personuppgifter och dessutom utreda om något annat har gått fel i hanteringen av uppgifterna eller i kontakten med familjer med skyddade personuppgifter. På så sätt minskar risken att det händer igen vilket innebär ett starkare skydd för unga med skyddade personuppgifter.

17. Läs mer om detta på Skatteverkets webbplats <http://www.skatteverket.se>

4. Praktiska råd till huvudmannen

Det här avsnittet vänder sig till huvudmän eller till dig som på något annat sätt arbetar med strategiska frågor som rör unga med skyddade personuppgifter.

God förberedelse ger säker hantering

En svårighet för verksamheterna kan vara att det krävs många särlösningar för unga med skyddade personuppgifter. Därför är det bra att förbereda verksamheten genom att skapa it-system och rutiner som fungerar för alla barn och elever.¹⁸ Huvudmannen måste vidta lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att skydda alla personuppgifter, inte bara skyddade personuppgifter, som behandlas i organisationen.¹⁹

En säker hantering av skyddade personuppgifter bygger på

- säkra it-system
- begränsad tillgång till skyddade personuppgifter
- tydliga rutiner för hur personalen ska hantera skyddade personuppgifter.

Allt detta kan huvudmannen och verksamheterna förbereda redan innan de vet att de ska ta emot unga med skyddade personuppgifter.

En viktig utgångspunkt är att varken huvudmannen eller verksamheterna får kräva in fler personuppgifter än vad som är nödvändigt.²⁰

SÄKRA IT-SYSTEM

Den mesta administrationen i verksamheterna är idag datoriserad. Redan när ni utvecklar it-stödet är det bra att planera för hur ni ska hantera skyddade personuppgifter.²¹ Det är exempelvis viktigt att se till att de system som tar emot ansökningar till

18. Läs mer om hur ni kan arbeta systematiskt med säkerhet för personuppgifter i Datainspektionens *Allmänna råd om säkerhet för personuppgifter*, reviderade i november 2008.

19. Detta framgår av 31 § PuL där det också framgår hur man ska åstadkomma en lämplig säkerhetsnivå.

20. 9 § PuL (1998:204)

21. *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*. Vägledningen finns på Skatteverkets webbplats: <http://www.skatteverket.se>

verksamheterna är säkra i kombination med att ni har säkra rutiner för hur ansökningarna ska hanteras. Även när ansökningar görs på papper måste ni ha säkra rutiner.

I många elevadministrativa system kan elever och vårdnadshavare, via Internet, efter inloggning kommunicera med skolpersonal och lämna eller ta del av en stor mängd information om eleven. Skolan kan också skapa gemensamma utrymmen på Internet där lärare och elever kan kommunicera och utbyta material. Oavsett vad ni använder systemen till måste ni tänka på att det är viktigt att kunna skydda personuppgifterna. Datainspektionen har tagit fram en checklista för skolor som anger vad ni bör tänka på när ni använder er av it-stöd i elevadministrationen.²² När det handlar om elevadministrativa system är kraven på autentisering mycket viktiga. Det betyder att ni måste veta vilka som har tillgång till systemet. När känslig information ska lämnas över Internet rekommenderar Datainspektionen starkt autentisering, det vill säga att det sker med e-legitimation eller genom användarnamn och engångslösenord.²³

BEGRÄNSAD TILLGÅNG TILL SKYDDADE PERSONUPPGIFTER

Risken för att skyddade personuppgifter lämnas ut ökar med antalet handläggare som kan ta del av uppgifterna. Därför kan huvudmannen eller verksamheten redan i utformandet av it-stödet se till att endast få personer har tillgång till de sekretessmarkerade personuppgifterna. Fundera samtidigt över om ni kan koncentrera de arbetsuppgifter som kräver tillgång till skyddade personuppgifter till vissa personer. De som får tillgång till uppgifterna bör också få relevant utbildning.²⁴

Det bör tydligt framgå att uppgifterna är sekretessmarkerade eller omfattas av tystnadsplikt så att den som har tillgång till sekretesskyddade personuppgifter inte missar vilka uppgifter som kan omfattas av sekretessen.²⁵

I vissa verksamheter finns så kallade presentationsterminaler, det vill säga terminaler som gör att allmänheten kan ta del av den information som finns upptagen på elektronisk väg men som inte tillåter att allmänheten ändrar eller raderar upptagningarna ifråga. Om ni har sådana terminaler är det viktigt att allmänheten inte har tillgång till skyddade personuppgifter via dem.

22. *Checklista för skolor*, Datainspektionen, september 2008. Checklistan finns på Datainspektionens webbsida <http://www.datainspektionen.se>

23. Ibid.

24. Datainspektionens *Allmänna råd om säkerhet för personuppgifter*.

25. *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*.

Det är också viktigt att se över hur ni förvarar handlingar som rör unga med skyddade personuppgifter.

TYDLIGA RUTINER

Varje huvudman bör, utifrån sina förutsättningar, ta fram rutiner för hur ni ska hantera skyddade personuppgifter.²⁶ På så sätt blir det tydligt för alla som har tillgång till uppgifterna hur hanteringen ska gå till. Huvudmannen bör se till att den personal som ska hantera sekretessmarkerade personuppgifter känner till systemen som behandlar uppgifterna och känner till rutinerna för hur man hanterar skyddade personuppgifter.²⁷

Rutinerna bör utgå från vilka risker som finns att de sekretessmarkerade uppgifterna röjs och vilka konsekvenser detta får.²⁸ Rutinerna behöver regelbundet utvärderas och förbättras eftersom nya risksituationer kan tillkomma och verksamheten kan behöva rätta till brister och lära av sina misstag.²⁹

För att skyddet ska bli effektivt, är det viktigt att ni hanterar uppgifterna på samma sätt oavsett om personen har fått en sekretessmarkering från folkbokföringen eller från kommunen.

UTSE EN SAKKUNNIG

När verksamheten tar emot unga med skyddade personuppgifter måste vårdnadshavaren och i vissa fall den unga själv ta ställning till en rad frågor. För att kunna fatta rätt beslut behöver de förstå konsekvenserna av olika beslut. Dessa kan vara svåra att överblicka också för rektorer och förskolechefer. Därför kan det vara en god idé att huvudmannen utser en eller flera särskilt sakkunniga som kan bistå med kunskap när det är dags att skriva in de unga i verksamheterna eller om personalen där behöver stöd och råd.

26. Ibid.

27. *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*. Av 30 § PuL framgår bl.a. att de personer som arbetar under den personuppgiftsansvariges ledning får behandla personuppgifter bara i enlighet med instruktioner från den personuppgiftsansvarige.

28. 31 § PuL.

29. *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*.

Samverkan underlättar

För familjer som lever med skyddade personuppgifter uppstår ofta en rad olika problem som rör säkerhet, känslor och ekonomi. Verksamheterna har genom den nära kontakten med den unga och vårdnadshavaren ett ansvar för att initiera och förmedla stöd och insatser som de kan behöva från andra verksamheter. Till exempel kan förskolan och skolan samarbeta med socialförvaltningen, barn- och ungdomspsykiatri (BUP) och polisen. Det viktigt att fundera över hur ni på bästa sätt kan samverka och stödja familjer med skyddade personuppgifter. Huvudmannen kan påbörja arbetet redan innan det finns ett specifikt fall att arbeta med.

I enskilda ärenden kan det uppstå frågor kring sekretessen och tystnadsplikten i samverkan runt och med en familj. För att lösa frågor om sekretess mellan myndigheter eller om tystnadsplikten för den fristående verksamheten kan ni i första hand fråga om vårdnadshavaren, eller unga som är myndiga, samtycker till att uppgifterna lämnas till andra myndigheter. Dessutom innehåller offentlighets- och sekretesslagen en så kallad generalklausul.³⁰ Enligt den får sekretessbelagda uppgifter i vissa fall lämnas till en annan myndighet (inte till enskilda) ”om det är uppenbart att intresset av att uppgiften lämnas har företräde framför det intresse som sekretessen ska skydda”. Bestämmelsen möjliggör ett visst uppgiftsutbyte mellan skolan och andra verksamheter. Men det är viktigt att diskutera detta med vårdnadshavaren som behöver ha kontroll på till vilka personuppgifterna lämnas. I många fall kan myndigheterna och huvudmännen samarbeta utan att behöva avslöja den ungas identitet.

SOCIALTJÄNSTEN

Det är viktigt att huvudmannen informerar verksamheterna om vilken typ av stöd socialtjänsten kan erbjuda.

Socialtjänsten kan bland annat hjälpa till med bostad och med myndighetskontakter. De kan även erbjuda stödsamtal och stödverksamhet för både vuxna och barn, genom exempelvis kvinnojourer. Genom socialtjänsten kan man även få ekonomisk hjälp för olika former av utlägg.³¹

30. 10 kap. 27 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) hädanefter OSL. Generalklausulen kan inte alltid tillämpas. Begränsningarna framgår av paragrafen.

31. Meddelandeblad om skyddade personuppgifter, Socialstyrelsen, maj 2005.

Huvudmannen är dessutom skyldig att på socialnämndens initiativ samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.³²

POLISEN

I en akut hotfull situation i eller omkring skolan, förskolan eller fritidshemmet kan man inte kräva att personalen ska ingripa. Det är polisens uppgift att förebygga och utreda brott och att ingripa för att skydda brottsoffer. Verksamheten kan behöva samarbeta med polisen för att skydda elever som är utsatta för hot och våld.

För familjer med skyddade personuppgifter kan det vara bra att besöka polisen på orten där de bor. Både unga och föräldrar kan behöva ställa frågor om polisens arbete och vad som händer om en farlig situation uppstår. Den unga kan ha varit med om att polisen har brutit sig in i deras hem. Då kan det vara bra för familjen att under lugna omständigheter få träffa och tala med polisen där de bor och få information om hur polisen kan skydda dem och hur de kan skydda sig själva.

Om vårdnadshavaren vill kan det också vara bra att diskutera med polisen hur personalen i verksamheten ska göra om information om familjen har läckt ut eller om den som hotar kommer till verksamheten.

Så här säger en polis på Rikskriminalpolisen, ansvarig för personsäkerhet:

– Vi har konstaterat att samspelet mellan förtroende, trygghet och säkerhet är viktigt. Det räcker inte med att den utsatte får ett säkert skydd om han eller hon inte känner förtroende för den som ska utföra skyddet. Vi vet också av erfarenhet att genom att vi uppträder på ett sätt som den utsatte upplever som säkerhetsmedvetet, känner de att någon tar deras oro på allvar. Det leder till ett ökat förtroende. Vi som arbetar med de här frågorna är fullt medvetna om att oavsett hur duktiga vi är eller hur ambitiösa planer vi stakar ut för de hotade personerna, kan det falla på att den utsatte inte är tillräckligt motiverad för att följa planen. Det ankommer alltid på den enskilde individen om skyddet är framgångsrikt eller inte. Vårt uppdrag är att coacha dem, det vill säga hjälp till självhjälp.

Han fortsätter:

– Det finns risk att man stigmatiserar dem till en offerroll. Enligt min erfarenhet finns det även risk att man i vissa fall uppfattar hotet som ett permanent tillstånd. Här måste polis, socialarbetare, skolpersonal och andra föra en dialog med den hotade och dennes familj. Det betyder inte att man negligerar hotet. Att ständigt

32. 29 kap. 13 § skollagen.

leva med ett hot kan vara rent plågsamt. Just därför är det så viktigt att hitta lösningar i det korta och långa perspektivet. Det är viktigt att föra en diskussion om hur och när man ska agera för att den hotade ska kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Det här är i vissa fall den svåraste delen eftersom den utsatte kan uppleva att man inte förstår dem.

BARN- OCH UNGDOMSPSYKIATRIN

Personal i förskola, skola och fritidshem bör vara uppmärksam på om de unga behöver psykiatrisk behandling. De kan behöva bearbeta de händelser som förorsakat de skyddade personuppgifterna. Behovet kan uppstå långt efter det att familjen fått skydd. Den unga kan också behöva annan hjälp med att hantera livet som gömd.

Se till att de unga får sin rätt till utbildning

Unga med skyddade personuppgifter har samma rätt till förskola, skola och fritidshem som andra unga. Familjer med skyddade personuppgifter lever ofta under stor press med rädsla och oro. Därför är det extra viktigt att de ska slippa kämpa för att få del av det som de har rätt till.

HEMKOMMUNEN AVGÖR VEM SOM ANSVARAR

För att förstå vem som ansvarar för den ungas utbildning i förskola, förskoleklass, skola och fritidshem måste man reda ut vilken kommun som är hans eller hennes hemkommun.

Huvudregeln är att hemkommunen är den kommun som man är folkbokförd i. Men om man är kvarskriven³³ i en kommun är det kommunen som man stadigvarande vistas i som är hemkommunen. Om man saknar stadigvarande vistelseort räknas den kommun där man tillfälligt uppehåller sig som hemkommun.³⁴

För att en kommun ska kunna erbjuda ett kvarskrivet barn eller elev plats i verksamheten måste den få veta att den unga befinner sig i kommunen. För ungdomar som har fullgjort sin skolplikt men ännu inte fyllt 20 år och som inte genomfört en utbildning i gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan ska kommunen erbjuda lämpliga individuella åtgärder.³⁵ För att en kommun ska kunna ta sitt ansvar för barn och elever som är kvarskrivna i en annan kommun måste familjen informera vistelsekommunen om att de har flyttat dit. Det är viktigt att vårdnadshavaren vet att de måste kontakta den nya kommunen när de flyttat dit.

Det är också viktigt att det finns rutiner för hur en förälder kan anmäla till huvudmannen om familjen flyttar från en kommun så att den kommunen känner till att ansvaret för utbildningen därmed övergår till en annan kommun.

33. Läs mer om kvarskrivning i avsnitt 5, Vad är skyddade personuppgifter?

34. 29 kap. 6 § skollagen.

35. 29 kap. 9 § skollagen.

FÖRSKOLA, FÖRSKOLEKLASS OCH DE OBLIGATORISKA SKOLFORMERNA

Hemkommunen ansvarar för att de barn som har rätt till det erbjuds plats i förskola, förskoleklass och fritidshem om deras vårdnadshavare önskar det.³⁶ Hemkommunen ansvarar även för att skolpliktiga barn får utbildning i någon av de obligatoriska skolformerna eller på något annat föreskrivet sätt.³⁷

Barn har också rätt att tas emot i en kommun som inte är dess hemkommun om barnet med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den kommunens förskola, förskoleklass, grundskola eller grundsärskola.³⁸ Efter önskemål från barnets vårdnadshavare får en kommun även i annat fall i sin verksamhet ta emot en elev i grundskolan eller grundsärskolan från en annan kommun.³⁹

UNDERVISNING PÅ ANNAN PLATS

När man planerar utbildningen för skolpliktiga elever med skyddade personuppgifter måste man vara medveten om att deras situation kan se olika ut. Utgångspunkten är givetvis att eleverna ska få möjlighet att gå till skolan för att få sin utbildning där. Om detta inte är möjligt på grund av hotbilden mot eleven, måste kommunen se till att ordna undervisningen för eleven på något annat sätt.

GYMNASIESKOLAN OCH GYMNASIESÄRSKOLAN

Varje kommun ansvarar för att ungdomarna i kommunen erbjuds gymnasieutbildning eller utbildning i gymnasiesärskolan. De ungdomar som är behöriga till gymnasieskolan ska tas emot där. De ungdomar som tillhör målgruppen för gymnasiesärskolan har rätt att bli mottagna där. Hemkommunen ansvarar för att sådan utbildning kommer till stånd. Eleven kan även få sin utbildning i en fristående skola eller i en annan kommun.

36. 8 kap. 12 §, 9 kap. 12 § och 14 kap 3 § skollagen.

37. 10 kap. 24 § och 11 kap. 24 § och 24 kapitlet skollagen.

38. 8 kap. 13 §, 9 kap. 13 §, 10 kap. 25 § och 11 kap. 25 § skollagen.

39. 10 kap. 27 § och 11 kap 26 § skollagen.

Information mellan kommuner

Det finns många situationer då det behöver ske ett utbyte av uppgifter mellan olika kommuner, familjens tidigare vistelsekommun och den de har flyttat till. Det kan handla om information om att eleven fullgör sin skolplikt i en annan kommun, om interkommunal ersättning eller om olika former av yttranden.

En säkerhetsrisk vad gäller unga med skyddade personuppgifter är när uppgifterna måste föras över från en kommun till en annan eller mellan en fristående huvudman och en kommun. Det är viktigt att inte lämna fler uppgifter än nödvändigt i kontakten med andra kommuner. I många fall kan ni lösa kommunikationen genom att inte använda brevpapper eller annat som avslöjar vilken kommun familjen vistas i och genom att den tidigare kommunen skickar svaret via Skatteverkets postförmedling till vårdnadshavaren eller den myndiga eleven som då får förmedla brevet till den nya kommunen.

I vissa fall går dock kommunikationen inte att lösa genom postförmedlingen. En uppgift som skyddas av sekretess i en kommun kan skyddas även i en annan kommun. Om man måste lämna uppgifter mellan kommuner är det viktigt att den kommun som lämnar uppgifterna uppmärksammar den andra kommunen på att uppgifterna i den avlämnande kommunen kan omfattas av sekretess. På samma sätt är det viktigt att en fristående huvudman informerar en kommun eller en annan fristående huvudman om att uppgifterna omfattas av tystnadsplikt eller att den ungas personuppgifter är sekretessmarkerade av Skatteverket. Det är viktigt att ni informerar om att uppgifter om en elev kan omfattas av sekretess oavsett i vilket sammanhang uppgifterna förekommer. Det kan till exempel vara i ett underlag eller i ett beslut om interkommunal ersättning.⁴⁰

40. Du kan läsa mer om sekretess och tystnadsplikt i avsnitt 6.

5. Vad är skyddade personuppgifter?

Det här avsnittet vänder sig till dig som vill fördjupa dig i vad skyddade personuppgifter är. Skyddade personuppgifter är en samlingsrubrik som Skatteverket använder för de olika skyddsåtgärderna sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter.

Sekretessmarkering

Uppgifter om en person i allmänna handlingar ska som huvudregel vara offentliga. Men för att skydda enskilda finns det sekretessbestämmelser som kan innebära att man inte ska lämna ut uppgifter om en enskild person. Om det kan antas att en uppgift i en allmän handling inte får lämnas ut på grund av att den omfattas av sekretess får myndigheten markera det genom att göra en sekretessmarkering. Det är en särskild anteckning som görs på handlingen eller, om handlingen är elektronisk, förs in i handlingen eller i det datasystem där den elektroniska handlingen hanteras.⁴¹

MÅSTE OMFATTAS AV EN SEKRETESSBESTÄMMEELSE

Man får bara sätta en sekretessmarkering på en allmän handling om den omfattas av en sekretessbestämmelse.⁴² Markeringen är inte bindande för myndigheten utan är en varningssignal till myndighetens personal att handlingen, eller åtminstone vissa uppgifter i den, antagligen omfattas av sekretess. Det är först när någon begär att få ta del av handlingen som man avgör om uppgiften kan lämnas ut.

KOMMUNEN ELLER SKATTEVERKET BESLUTAR

Det finns två sätt att skydda ungas personuppgifter genom sekretessmarkering. Kommunen kan själv besluta om sekretessmarkering enligt de sekretessregler som

41. 5 kap. 5 § första stycket OSL. Av anteckningen ska det framgå vilken sekretessbestämmelse som ligger bakom anteckningen, datumet då anteckningen gjordes och vilken myndighet som har gjort anteckningen.

42. 2 kap. 16 § tryckfrihetsförordningen.

gäller för verksamheten.⁴³ Men vanligast är att personer som önskar sekretessmarkering vänder sig till folkbokföringen på Skatteverket.

Folkbokföringen är den grundläggande registreringen av befolkningen i Sverige och uppgifterna som registreras där är som huvudregel offentliga. Men i vissa fall kan det skada en person om personens uppgifter lämnas ut, till exempel om personen är utsatt för hot eller förföljelse. Då kan Skatteverket besluta om sekretessmarkering med stöd av folkbokföringssekretessen.⁴⁴ Skatteverket aviserar uppgifter ur folkbokföringsdatabasen till andra myndigheter, till exempel till kommunerna, och då följer sekretessmarkeringen med dit och signalerar att en noggrann prövning ska göras innan uppgiften lämnas ut.

Kvarskrivning

En sekretessmarkering ger inte alltid tillräckligt skydd. Om en person kan antas bli utsatt för brott, förföljelse eller andra allvarliga trakasserier kan Skatteverket även besluta om kvarskrivning. Det innebär att en person kan flytta till en ny adress men ändå vara folkbokförd på den gamla orten. Den gamla adressen tas bort. Skattekontoret på den ort där personen tidigare var skriven anges som en särskild postadress. Det som aviseras till andra myndigheter är en flyttning där personen blivit ”på församlingen skriven”. Den faktiska adressen förvaras hos Skatteverket.

Det kan vara besvärligt för en familj att vara folkbokförd någon annanstans än där den bor. Folkbokföringen har betydelse vid erbjudande om förskoleplats och skolgång.⁴⁵ Men även frågor som rör bostadsbidrag, beskattning och rösträtt är knutna till folkbokföringen.

BYTA NAMN

För att få ett starkare skydd vid sekretessmarkering och kvarskrivning kan man göra ett namnbyte med stöd av namnlagen⁴⁶ hos Skatteverket eller Patent- och registreringsverket. Det är inte detsamma som fingerade personuppgifter.

43. Läs om sekretessbestämmelser som rör utbildningsverksamhet i avsnitt 6, Sekretess och tystnadsplikt.

44. 22 kap. § 1 OSL.

45. Läs mer om detta i avsnitt 4, Praktiska råd till huvudmannen.

46. SFS 1982:670

Fingerade personuppgifter

Vid särskilt allvarliga hot kan en person få använda en annan identitet, så kallade fingerade personuppgifter. Då får man helt andra personuppgifter än de egna.⁴⁷ Man får också begära fingerade personuppgifter för ett barn som man har vårdnaden om och bor tillsammans med. Kopplingen mellan identiteterna finns bara hos Rikspolisstyrelsen.

47. Se lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

6. Sekretess och tystnadsplikt

Sekretessen och tystnadsplikten är några av hörnstenarna i det skydd samhället kan ge unga som utsätts för hot eller våld. För att unga med skyddade personuppgifter inte ska röjas är det viktigt att alla som kommer i kontakt med dem eller hanterar deras personuppgifter känner till de regler som gäller. Sekretessbestämmelserna för utbildningsområdet kan skydda namn, adress och andra personuppgifter. Sekretessen kan gälla både i verksamheten och hos den kommunala nämnd som ansvarar för skolan. Det finns även andra sekretessbestämmelser som kan vara aktuella när ni hanterar skyddade personuppgifter. Det finns bland annat en generell sekretess som gäller hos alla myndigheter för adressuppgifter eller annan uppgift som kan avslöja var en person befinner sig.⁴⁸ Namn och personnummer omfattas dock inte av denna sekretessbestämmelse.

Om man kan anta att uppgifter omfattas av sekretesskydd kan kommunen, som nämnts, själv besluta om sekretessmarkering.⁴⁹ På samma sätt kan en fristående verksamhet bedöma att vissa uppgifter ska omfattas av tystnadsplikten, vilket betyder att de inte får lämnas ut.⁵⁰

Sekretess och tystnadsplikt i olika skolformer

Olika sekretessbestämmelser gäller för olika verksamheter inom utbildningsområdet. För att skyddet för unga med skyddade personuppgifter ska kunna upprätthållas är det viktigt att personalen inom respektive verksamhet vet vilka sekretessbestämmelser som gäller där och vad de innebär.

48. Av 21 kap. 3 § OSL framgår att sekretess gäller hos alla myndigheter för adressuppgift eller annan uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde befinner sig, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon denne närstående kan komma att utsättas för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs.

49. Bestämmelserna i sin helhet finns i bilaga 2 men här tar vi bara upp den sekretess som rör skyddande av namn och adress.

50. Under rubriken Fristående verksamheter kan du läsa mer om innebörden av tystnadsplikten i fristående verksamheter. Bestämmelsen om tystnadsplikt finns i 29 kap. 14 § skollagen.

FÖRSKOLA

I förskolan är utgångspunkten att det råder presumtion för sekretess för uppgifter som rör en enskilds personliga förhållanden. Det betyder att till exempel barnets namn eller adress bara får lämnas ut om det konstaterats att utlämnandet varken är till men för barnet eller för någon av hans eller hennes närstående.⁵¹ Samma sak gäller för barn i fristående förskolor genom bestämmelsen om tystnadsplikt.

FÖRSKOLEKLASS, OBLIGATORISKA SKOLAN, GYMNASIESKOLAN OCH GYMNASIESÄRSKOLAN

I förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan kan man sekretessbelägga uppgifter om enskildas identitet, adress och andra liknande uppgifter om man befarar att det finns risk för att eleven eller någon anhörig kan utsättas för personförföljelse eller andra former av trakasserier. Sekretessen omfattar elevens och vårdnadshavarens namn och adresser, men även andra folkbokföringsuppgifter som är användbara för att spåra upp en person.⁵² För elever i en fristående skola kan bestämmelserna om tystnadsplikt ge samma skydd.

FRITIDSHEM OCH ÖPPEN FRITIDSVERKSAMHET

I fritidshem och öppen fritidsverksamhet finns det sekretessbestämmelser som skyddar uppgifter om enskildas personliga förhållanden, som till exempel namn och adress. Sekretessen på det här området betyder att man inte får lämna ut uppgifter om till exempel namn och adress om det kan antas att barnet, vårdnadshavaren eller någon annan närstående person lider men om uppgifterna lämnas.⁵³ På samma sätt skyddas elever i fristående fritidshem av tystnadsplikten.

Vårdnadshavare och förälder med umgängesrätt

En förälder som inte har vårdnaden om sitt barn har i sekretesshänseende samma ställning som vilken utomstående som helst. Det betyder att en sekretessprövning alltid måste göras när en förälder vill ha uppgifter om barnet eller om barnets skolgång.

51. 23 kap. 1 § OSL.

52. 23 kap. 2 § OSL.

53. 23 kap. 3 § OSL.

TA HÄNSYN TILL BARNETS SYNPUNKTER

En vårdnadshavare har däremot en särställning. Föräldrabalken ger vårdnadshavarna både rätt och skyldighet att bestämma om den minderåriges personliga angelägenheter. Men vårdnadshavarna ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med barnets stigande ålder och mognad. Detta får betydelse även för sekretessen.

Utgångspunkten är att sådan sekretess som ska skydda en underårig även gäller i förhållande till vårdnadshavaren. Men om vårdnadshavaren, enligt föräldrabalken, ska bestämma i en fråga gäller inte sekretessen gentemot vårdnadshavarna i den frågan. På samma sätt som i andra frågor ska barnet dock bestämma mer och mer själv i takt med stigande ålder och mognad.

NÄR MAN INTE SKA LÄMNA UPPGIFTER TILL VÅRDNADSHAVAREN

Men även i fall när vårdnadshavaren enligt föräldrabalken har rätt till insyn i frågor om barnet kan det ibland finnas anledning att inte lämna ut uppgifterna. I situationer där barn är utsatta för hot, trakasserier eller det finns risk för våld och övergrepp från en förälders sida, kan det vara så att den föräldern fortfarande är vårdnadshavare och kan försöka utnyttja detta till skada för barnet eller den andra föräldern. Om ett barn kan antas lida betydande men om en viss uppgift blir känd för vårdnadshavaren omfattas uppgiften av sekretess.⁵⁴

Det betyder att det ska finnas speciella skäl som tyder på att en uppgift om den underårige kan komma att missbrukas av vårdnadshavaren i något avsevärt avseende. En sekretessmarkering eller att eleven är kvarskriven kan vara ett sådant speciellt skäl.

Som nämnts tidigare kan sekretesskyddet ha företräde framför kraven i skollagen och läroplanerna att informera föräldrar och vårdnadshavare om den ungas kunskapsutveckling och utveckling i övrigt.⁵⁵

Om någon begär ut uppgifter

Sekretessmarkeringar och beslut om kvarskrivning ska fungera som en varningssignal för den handläggare som får en förfrågan om att lämna ut uppgifter om ett barn eller en ungdom.

54. 12 kap. 3 § OSL.

55. Läs mer i avsnitt 3, Praktiska råd till personalen.

Om en elev har en sekretessmarkering kan man utgå från att Skatteverket eller någon annan inom kommunen har konstaterat att det finns en risk att eleven eller vårdnadshavaren riskerar att förföljas eller trakasseras på annat sätt. Detta kan därför utgöra en del av underlaget för bedömningen av om uppgifterna ska lämnas ut. Har personen medgetts kvarskrivning är det ett annat skäl att inte lämna ut uppgifter.⁵⁶

Handläggaren måste också tänka på att även om det inte finns någon sekretessmarkering kan de begärda uppgifterna omfattas av en sekretessbestämmelse och ska i sådana fall inte lämnas ut.

Fristående verksamheter

Fristående förskolor, skolor och fritidshem är inte myndigheter och omfattas därför inte av offentlighetsprincipen. Offentlighets- och sekretesslagen är därmed heller inte tillämplig för de fristående verksamheterna.⁵⁷ En fristående verksamhet får, men måste inte, lämna ut uppgifter och dokument om unga i verksamheten.

Det är dock viktigt att även unga i fristående verksamheter har ett skydd för sin integritet och därför har personal i fristående verksamheter tystnadsplikt. Uppgifter som omfattas av tystnadsplikt i en fristående förskola eller skola får inte lämnas ut.

Det innebär också att de rutiner som beskrivs ovan, som en förskola eller skola behöver upprätta med anledning av att det finns unga i verksamheten med skyddade personuppgifter, i stort sett är desamma oavsett om det är en kommunal eller fristående verksamhet.

De fristående verksamheterna får inte heller per automatik information om att vissa barn eller elever har sekretessmarkering och därför känner de inte alltid till att det finns unga i verksamheten som har skyddade personuppgifter. I de flesta fall informerar ändå vårdnadshavaren verksamheten om detta. En annan väg är de offentliga register där man kan få elevers adresser. Där framgår om någon elev har skyddade personuppgifter genom att det inte syns några personuppgifter i registret. Verksamheten får då hantera detta utifrån de rutiner de har skapat kring skyddade personuppgifter.

56. *Offentlighets- och sekretesslagen. En kommentar*, Lenberg, Geijer och Tansjö.

57. För skolläkaren och skolsköterskan gäller bestämmelserna om sekretess i 25 kap. OSL om de är anställda av kommunen. Om de är anställda av en enskild huvudman gäller bestämmelsen om tystnadsplikt i 6 kap. 12 § patientsäkerhetslagen (2010:659).

Bilaga 1. Förslag på handlingsplan

Allmän information

.....
Elevens namn:

.....
Elevens personnummer: (Viktigt för att kunna använda Skatteverkets
postförmödling.)

.....
Klass:

.....
Elevens vårdnadshavare:

.....
Om barnet/eleven ska ha en kontaktperson, dennes namn:

Skyddet

.....
Vem/vilka i familjen omfattas av skyddet? Vilken typ av skydd har de?

.....
Vem skyddas eleven från?

.....
Finns det några särskilda risker som verksamheten måste beakta? Är det något som
personalen ska vara uppmärksam på?

.....
Hur tar sig eleven till skolan? Vid behov – vem kontrollerar och bekräftar att eleven kom-
mit fram? Vem får hämta barnet/eleven?

Vilka ska informeras om elevens situation och vad ska de veta?

.....
Rektorn/förskolechef:

.....
Kontaktperson:

.....
Mentor/klassföreståndare:

.....
Vilken information ska övrig personal få?

.....
Har ni diskuterat med vårdnadshavaren och den unga hur man ska förhålla sig till frågor
från exempelvis kamrater? Ja ☐ Nej ☐

.....
Hur ska kontakten mellan förskolan/skolan/fritidshemmet och hemmet gå till?

Hur ska kontakten mellan verksamheten och vårdnadshavaren eller den myndiga eleven gå till?

Vad ska kontaktpersonen ha för uppgift?

Finns det en kontaktgrupp? Vilka är med i den? Vad är gruppens roll?

Kodord?

Hur ska vårdnadshavaren eller eleven göra en sjukanmälan?

Hur ska skolan rapportera till vårdnadshavaren om eleven är oanmält frånvarande från skolan?

Hur ska vårdnadshavaren eller den myndiga eleven meddela verksamheten om situationen förändras (om skyddet ändras eller upphör, om familjen flyttar etc.)?

Stöd och hälsa

Behöver barnet/eleven stöd i form av kurator, psykolog etc?

Behöver barnet/eleven en stödperson? Vem?

Hur har barnets/elevens skolgång sett ut hittills? Behöver barnet/eleven någon form av särskilt stöd?

Praktiska frågor i verksamheten

INTERNET/DATORER

Ska eleven kunna logga in på skolans datorer? Med vilket namn?

Ska eleven ha tillgång till e-post? Hur ska kontot fungera? Ska eleven ha dold adress? Med vilket namn?

Ska eleven kunna logga in på en lärplattform? Med vilket namn?

Får elevens namn finnas med på Internet? (Även om det krävs inloggning för att komma åt uppgifterna.)

SKOLSKJUTS, BUSSKORT OCH BIBLIOTEKSKORT

.....
Har eleven rätt till skolskjuts? Vem registreras kortet på?
.....

Ska eleven ha bibliotekskort? Hur registreras det?
.....

NÄRVAROLISTOR/KLASSLISTOR

.....
Får eleven finnas med på närvarolistor/klasslistor? Hur ska det gå till?
.....

Vilken information ska finnas med?
.....

UTFLYKTER, STUDIERESOR ETC

.....
Får eleven följa med på utflykter eller studieresor?
.....

Vad ska personalen tänka på?
.....

Vill vårdnadshavaren få information inför varje utflykt, studiebesök? Hur?
.....

DOKUMENTATION

.....
Finns det någon tidigare dokumentation av barnets/elevens kunskaper, utveckling etc?
(Individuell utvecklingsplan, individuell studieplan, notering om hälsobesök, utredningar,
åtgärdsprogram, beslut om anpassad studiegång m.m.?) Om ja – har familjen med sig den?
Om inte – vem kontaktar den verksamhet som barnet/eleven tidigare varit inskriven i?
.....

Hur ska elevens betyg hanteras?
.....

Vill familjen regelbundet få kopior av den dokumentation som rör barnet/eleven?
.....

Hur ofta?
.....

FOTOGRAFERING

.....
Får barnet/eleven finnas med i en skolkatalog eller gruppfotografier?
.....

Ja ☐ Nej ☐
.....

AKUTA SITUATIONER

Vad ska personalen göra om en hotfull situation uppstår? Vem ska kontaktas? Hur?

Vill vårdnadshavaren kontaktas när någon begär ut uppgifter (även när uppgifter inte lämnas ut)?

Vad ska barnet/eleven göra om den som hotar kommer till verksamheten?

Har eleven fått information om hur hon eller han snabbt kan komma i kontakt med någon i personalen? Ja ☐ Nej ☐

VILKEN INFORMATION HAR VÅRDNADSHAVAREN /BARNET FÅTT?

Har vårdnadshavaren eller den myndiga eleven fått information om gällande sekretessbestämmelser? Ja ☐ Nej ☐

Har vårdnadshavaren eller den myndiga eleven fått information om verksamhetens rutiner för hantering av skyddade personuppgifter? Ja ☐ Nej ☐

Har eleven fått en rundvandring? Ja ☐ Nej ☐

Har eleven fått information om hur rastvakterna ser ut? Ja ☐ Nej ☐

Bilaga 2. Aktuella bestämmelser

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

REGISTRERING AV ALLMÄNNA HANDLINGAR OCH SEKRETESSMARKERING

Sekretessmarkering

5 kap. 5 §

Om det kan antas att en uppgift i en allmän handling inte får lämnas ut på grund av en bestämmelse om sekretess, får myndigheten markera detta genom att en särskild anteckning (sekretessmarkering) görs på handlingen eller, om handlingen är elektronisk, införs i handlingen eller i det datasystem där den elektroniska handlingen hanteras. Anteckningen ska ange

1. tillämplig sekretessbestämmelse,
2. datum då anteckningen gjordes, och
3. den myndighet som har gjort anteckningen.

Om utlämnande till en enskild av en uppgift i en allmän handling som är av synnerlig betydelse för rikets säkerhet enligt förordning ska prövas endast av en viss myndighet, ska en sekretessmarkering göras så snart som möjligt. Av anteckningen ska det framgå vilken myndighet som ska pröva frågan om utlämnande.

Sekretess inom en myndighet

8 kap. 2 §

Vad som föreskrivs om sekretess mot andra myndigheter i 1 § och vad som föreskrivs i andra bestämmelser i denna lag om uppgiftslämnande till andra myndigheter och överföring av sekretess mellan myndigheter, gäller också mellan olika verksamhetsgrenar inom en myndighet när de är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.

Sekretess i förhållande till vårdnadshavare

12 kap. 3 §

Sekretess till skydd för en enskild gäller, om den enskilde är underårig, även i förhållande till dennes vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter, såvida inte

1. det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren, eller
2. det annars anges i denna lag.

Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne enligt 2 § ensam eller, beroende på den underåriges ålder och mognad, tillsammans med den underårige över sekretessen till skydd för den underårige.

Förföljda personer; adress, telefon, m.m.

21 kap. 3 §

Sekretess gäller för uppgift om en enskilds bostadsadress eller annan jämförbar uppgift som kan lämna upplysning om var den enskilde bor stadigvarande eller tillfälligt, den enskildes telefonnummer, e-postadress eller annan jämförbar uppgift som kan användas för att komma i kontakt med denne samt för motsvarande uppgifter om den enskildes anhöriga, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne kan komma att utsättas för hot eller våld eller lida annat allvarligt men om uppgiften röjs.

Sekretessen gäller inte för uppgift om beteckning på fastighet eller tomträtt. Sekretessen gäller inte heller för uppgift i aktiebolagsregistret eller handelsregistret eller, i den utsträckning regeringen meddelar föreskrifter om det, i annat liknande register.

Sekretess gäller för uppgift om kopplingen mellan fingerade personuppgifter som en enskild har medgivande att använda enligt lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter och den enskildes verkliga personuppgifter, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Folkbokföring och annan liknande registrering av befolkningen m.m.

22 kap. 1 §

Sekretess gäller för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i verksamhet som avser

1. folkbokföringen eller annan liknande registrering av befolkningen och, i den utsträckning regeringen meddelar föreskrifter om det, i annan verksamhet som avser registrering av en betydande del av befolkningen, eller
2. förande av eller uttag ur sjömansregistret.

Sekretess gäller i verksamhet som avses i första stycket 1 för uppgift i form av fotografisk bild av den enskilde, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Förskola och viss annan pedagogisk verksamhet

(träder ikraft den 1 juli 2011)

23 kap. 1 §

Sekretess gäller i förskola och sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som kompletterar eller erbjuds i stället för förskola för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola

(träder ikraft den 1 juli 2011)

23 kap. 2 §

Sekretess gäller i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i sådan elevhälsa som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Sekretess gäller på det område som anges i första stycket dels i särskild elevstödande verksamhet i övrigt för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, dels för uppgift som hänför sig till ärende om tillrättaförande av en elev eller om skiljande av

en elev från vidare studier. Sekretessen gäller dock endast om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller inte beslut i ärende.

Sekretess gäller på det område som anges i första stycket i andra fall än som avses i första och andra styckena för uppgift om en enskilds identitet, adress och andra liknande uppgifter om en enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Fritidshem och viss annan pedagogisk verksamhet (träder ikraft den 1 juli 2011)

23 kap. 3 §

Sekretess gäller i fritidshem och sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen (2010:800) som erbjuds i stället för fritidshem för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i sådan särskild elevstödjande verksamhet som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Sekretess gäller i övrigt på det område som anges i första stycket för annan uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Specialpedagogisk stödverksamhet

23 kap. 4 §

Sekretess gäller i specialpedagogisk stödverksamhet för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Annan utbildningsverksamhet (träder ikraft den 1 juli 2011)

23 kap. 5 §

Sekretess gäller i annan utbildningsverksamhet än sådan som anges i 1–3 §§ för uppgift som hänför sig till psykologisk undersökning eller behandling och för uppgift om en enskilds personliga förhållanden hos psykolog, kurator eller hos studie- och

yrkesvägledningen, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Sekretess gäller i elevvårdande verksamhet i övrigt inom arbetsmarknadsutbildningen, den kommunala vuxenutbildningen, den särskilda utbildningen för vuxna, utbildningen i svenska för invandrare och folkhögskolan för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

Sekretess gäller i annan utbildningsverksamhet än sådan som anges i 1–3 §§ i annat fall än som avses i första stycket och hos Verket för högskoleservice i verksamhet som avser biträde vid antagning av studenter för uppgift om en enskilds identitet, adress och andra liknande uppgifter om en enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Hälso- och sjukvård och annan medicinsk verksamhet

25 kap. 1 §

Sekretess gäller inom hälso- och sjukvården för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Detsamma gäller i annan medicinsk verksamhet, exempelvis rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk undersökning, insemination, befruktning utanför kroppen, fastställande av könstillhörighet, abort, sterilisering, kastrering, omskärelse och åtgärder mot smittsamma sjukdomar.

Första stycket gäller inte om annat följer av 7, 8 eller 10 § eller 26 kap. 6 §. För uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Patientsäkerhetslagen (2010:659)

Tystnadsplikt

6 kap. 12 §

Den som tillhör eller har tillhört hälso- och sjukvårdspersonalen inom den enskilda hälso- och sjukvården får inte obehörigen röja vad han eller hon i sin verksamhet har fått veta om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden. Som obehörigt röjande anses inte att någon fullgör sådan uppgiftsskyldighet som följer av lag eller förordning.

Tystnadsplikt som gäller för en uppgift om en patients hälsotillstånd gäller även i förhållande till patienten själv, om det med hänsyn till ändamålet med hälso- och sjukvården är av synnerlig vikt att uppgiften inte lämnas till patienten.

För det allmännas verksamhet gäller offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Skollagen (2010:800)

Tystnadsplikt

29 kap. 14 §

Den som är eller har varit verksam i enskilt bedriven förskola, enskilt bedrivet fritidshem eller enskilt bedriven förskoleklass eller inom sådan enskilt bedriven verksamhet som avses i 25 kap., får inte obehörigen röja vad han eller hon därvid har fått veta om enskildas personliga förhållanden.

Den som är eller har varit verksam inom annan enskilt bedriven verksamhet enligt denna lag än som avses i första stycket får inte obehörigen röja vad han eller hon i sådan elevhälsoverksamhet som avser psykologisk, psykosocial eller specialpedagogisk insats eller i särskild elevstödande verksamhet i övrigt har fått veta om någons personliga förhållanden. Han eller hon får inte heller obehörigen röja uppgifter i ett ärende om tillrättaförande av en elev eller om skiljande av en elev från vidare studier.

För det allmännas verksamhet gäller bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Referenser

- CSN (2011-02-16). *Rutiner för elevrapportering i CSN:s webbtjänst*, <http://www.csn.se>
- Datainspektionen (2008). *Allmänna råd om säkerhet för personuppgifter*.
- Datainspektionen (2011-02-16). *Checklista för skolor*.
- Datainspektionen (2011-02-16). *Publicering på internet*, <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/publicering-pa-internet/>
- Hindberg, Barbro, Eliasson, Mona, Weinehall, Katarina & Landberg, Åsa (2009). *Barn och ungdomar som lever med skyddade personuppgifter*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset. Tillgänglig på Internet: [http://www.allmannabarnhuset.se/data/files/B_cker_PDF/Barn_och_ungdomar_\(2\).pdf](http://www.allmannabarnhuset.se/data/files/B_cker_PDF/Barn_och_ungdomar_(2).pdf)
- Lenberg, Eva, Geijer, Ulrika & Tansjö, Anna (2010). *Offentlighets -och sekretesslagen: en kommentar*. Bokutg., uppdaterad t.o.m. supplement 1, maj 2010 Stockholm: Norstedts juridik.
- Skatteverket (2011-02-16). *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*, <http://www.skatteverket.se>
- Socialstyrelsen (2005). *Meddelandeblad om skyddade personuppgifter*.
- Uppsala kommun (2009). *Kurragömma – på riktigt. Barn som lever med skyddade personuppgifter*. Projektet Gömda – men inte glömda, Kvinnoboendet Siri.
- Weinehall, Katarina, Jonsson, Marie-Louise, Eliasson, Mona & Olausson, Mona (2007). *G(l)ömda: en studie om kvinnor och barn med skyddade personuppgifter*. Umeå: Juridiska institutionen, Umeå universitet.

Hur är det att leva med skyddade personuppgifter? Vilka svårigheter möter personal i skola, förskola och hos huvudmännen när de tar emot unga med skyddade personuppgifter? För att ta reda på detta har Skolverket haft kontakt med föräldrar, personal i förskolor och skolor, tjänstemän på huvudmannanivå, personal vid skyddade boenden och andra sakkunniga.

Stödmaterialet *Unga med skyddade personuppgifter* vänder sig till personal i förskola, skola och fritidshem samt till huvudmännen. Boken ger kunskap om vad det innebär att leva med skyddade personuppgifter. I Sverige finns cirka 4 800 barn och ungdomar med skyddade personuppgifter. Boken ger konkreta råd till personalen om hur de kan ta emot dessa unga på ett bra sätt. Det är viktigt att ha system och rutiner som ger säkerhet. Ett avsnitt vänder sig till huvudmännen med råd om hur de kan planera och förbereda för att ta emot unga med skyddade personuppgifter i verksamheterna. Materialet ger även kunskap om aktuella bestämmelser, sekretess och tystnadsplikt samt förslag till en handlingsplan.

Skolverket

www.skolverket.se